I

Wzór odmian gramatycznych i składni
języka polskiego w wieku XIV.
ułożony na podstawie kodexu floryańskiego.

Najobszerniejszym i największej wagi pomnikiem polszczyzny XIV wieku jest bez wątpienia Kodex floryański, zwany dawniej Psałterzem Małgorzaty. Odrzuciwszy z niego obce, zwłaszcza hebrajskie i łacińskie idiotyzmy, znajdujemy w nim rzetelny obraz języka polskiego z całej przestrzeni XIV stulecia, z wyraźnemi śladami dawniejszych jeszcze epok. Inne zabytki z tego wieku mało tylko okazują różnice.

Niniejszy wzór odmian gramatycznych i składni jęz. polskiego, oparty wyłącznie na texcie Kodexu floryańskiego, służyć może za normę polszczyzny z najdawniejszej epoki piśmiennej, przedstawiając zarazem zbiór pierwiastkowych form i archaizmów, które w ciągu XV wieku stopniami wychodziły już z użycia.

Odmiany deklinacyjne.*)

I. Imiona rzeczowne.

I. Rzeczowniki rodzaju męzkiego i nijakiego nie wiele różniły się w odmianach.

W liczbie pojedynczej:

2gi przypadek (pierwotnie powszechny na a) tak w imionach żywotnych jak i nieżywotnych kończył się na a lub u. Panowała w tej mierze niepewność i dowolność. Wszelako widać już poniekąd dążenie do odróżnienia imion żywotnych od nieżywotnych, z których ostatnie powoli odstępują od pierwotnego zakończenia na a — *)

(Symb. Athan.) Syn od ojca (oczcza) samego jest, duch święty od ojcza (oczcza) i syna. Jeden tegodla ~~oczcza~~ ojcze (oczcze).

(Ps. 27) Gospodzyn moc luda swego i odjimca (odjimca) zbawienia pomazańca swego.

(77) Otworzę w powieściach usta moja, mówić będę gadki od początka.

(1) Sława ojcu i synowi i świętemu duchu, jak była z początka i ninie, i wżda i na wieki wiekom.

*(136) ~~Przylni~~ język moj ~~kłaniu (sic)~~ memu, aż nie położę ciebie Jeruzalem ~~na początku wesela~~ mego.

(31) Błogosławiony mąż, jemuż nie położył bog grzecha.

(5) Posłuszaj głosa prosby mojej.

(67) Bog, jenże przebywać każe jednakiego obyczaja w domu (inhabitare facit unius moris in domo).

(4) Od owoca żyta, wina i oleja swego rozpłodzili sę się.

(31) Ty jes ucieka (t. j. ucieczka) moja od zamątka (t. j. od smutku) mego.

(112) Od słuńca wschoda aż do zapada chwalne imię boże.

(88) Umniejszył jes dni czasa jego.

*(136) Przylgni język moj kłaniu memu, aż nie położę ciebie Jeruzalem na początku wesela mego.

~~*) [illegible]~~

(24) Prokne (t. j. wszystkie) drogi boże miłosierdzie i prawda szukającym obrzęda jego i świadectwa jego.

(33) Szukaj pokoja i naśladuj gi.

(77) Obrócili się są w dzień boja.

(40) Bowiem człowiek pokoja mego, w jegoż jesm pwfał, uwieliczył na mię zdradę.

(54) Czekał jesm jego, jenże mię zbawiona uczynił od zmniejszonego duchu i potopu.

(104) Szukajcie gospodna i stwirdźcie się, szukajcie obliczaja (oblyczaya) jego wezgi (wezgki).

(138) A kamo od oblicza twego uciekę?

(41) Zbawienie obliczu mego i bog moj.

Za zepsutą formę uważać należy, (jeżeli nie jest raczej błędem piszącego):
(w Ps. 103). Ale w odwroceni obliczaję (oblyczage) twego od nas zamęceni będą."

3ci przypadek w rodzaju męskim kończył się na owi lub u. Na u pospolicie przy przyimkach, ale nie zawsze.

(42) I wnidę ku ołtarzowi bożemu, ku bogu, jenże uweseli młodość moję.

(70) Boże moj, wyjmi mię z ręki grzesznego, i z ręki przeciwo zakonu czyniącego.

(46) Śpiewajcie bogowi naszemu, śpiewajcie krolowi naszemu.

(61) Wszakoż za prawdę bogu posłuszna będź dusza moja.

(Cant. An.) Gospodzin będzie sądzić kraje ziemskie, i da cesarstwo krolu swojemu.

(109) Rzekł jest gospodzin gospodnu memu, siędź na prawicy mojej.

(77) Powiedając chwały gospodnowi.

(65) Jenże położył jest duszę moją ku żywotu.

(58) Obrócą się ku wieczorowi i głód cierpieć będą jako psi.
— Obróceni bądźcie ku wieczoru, a głód cierpieć będą jako psi.
(59) Pokazał jeś ludu twojemu twarda.
(84) Odpuścił jeś lichotę (t. j. nieprawość) ludu twemu.
(134) Dom Izraelow błogosławcie gospodzynu, dom Aaronow błogosławcie gospodynowi.
(49) Siedząc przeciwo bratu twemu mołwił jeś, i przeciwo synowi macierze twojej kładł jeś szkodę.
(1) Sława ocen i synowi i świętemu duchu, i t. d.

Rodzaj nijaki oddzielił się już w 3cim przypadku od męzkiego, przyjąwszy stałe zakończenie na u.
(58) Umyśl ku nawiedzeniu wszytko pogaństwo. (Intende ad visitandas omnes gentes).
(94) W czterdzieści lat rozgniewan jesm był pokoleniu onemu.
(103) Wynidzie człowiek na działo swe, a ku działaniu swemu aż do wieczora.
(Symb. Athan.) Sienin podobne mają były prawoty twoje.
(60) Tako psalm mówić będę imieniu twemu na wieki wiekom.

Za niewłaściwe zakończenia uważać należy:
(w Ps. 91. i 53) „Spowiadać się będę imieniowi ~~twojemu~~ twemu, bo jest dobre." — „Dobrze jest spowiadać się w gospodnie i śpiewać imieniowi twemu wysoce."
* (85) Daj cesarstwo dziecięci (dzieciątku) twemu.

4ty przypadek na rodzaj męzki ~~męzki~~, niekiedy nawet w imionach żywotnych, kończył się jak 1szy; † Lecz forma dzisiejsza po większej części była już ustalona.

* Ten sam błąd jeszcze się i dziś w mowie przytrafia.

† Jeszcze w XVI wieku ~~były tego przykłady, jak np. u Górn~~ pokazują się ślady tej formy, jak n. p. „Prosił doktor u pana Mikołaja Radziwiłła, psa dobrego na zając." (Łuk. Górn.).

(135) Jon zbit król wielki.

(103) Wypuść duch twój, i stworzena będą, i obnowisz obliczaj (oblyczay) ziemie.

(30) W ręce twoi gospodnie polecam duch moj.

(102) Błogosław dusza moja gospodna.

(103) Bo popioł jako chleb jadł jsem, a picie moje ze płaczem zmieszał jsem.

Osobliwością jest przykład zakończenia 4go przypadku na u: (w Pt. 90), Na żmii i na bazyliszku chodzić będziesz, i podepczesz lwa i smoku" — (jak dotąd za wyjątek uważane wołu.).

5ty przypadek, (pierwotnie taki jak 1szy), w rodzaju męzkim miał już odmienne od 1go przyp. ~~zakończenia~~ zakończenia, które dotychczas pozostały w języku. Najpowszechniejsze na e, z zmiękczeniem poprzedniej spółgłoski twardej.

(56) Zmiłuj się nademną boże (bosze), zmiłuj się nademną.

(79) Gospodnie, boże ciei, obroci nas, i pokaży nam oblicze twoje.

(5) Posłuszaj głosa prośby mojej, krolu (crolu) moj i boże moj.

(136) Pamiętaj panie syny edom, w dzień jeruzalem.

(66) Bog zmiłuj się nad nami i błogosław nam.

(77) Rozumiejcie lud moj zakon moj.

(113) Co jest tobie morze, iż uciekło jes? ty jordanie, iż obrócił się opak?

6ty przypadek (w imionach rodzaju męzkiego powszechny na em) w rodzaju nijakim kończył się pospolicie na im, która to forma pozostała w użyciu języka w wieku XV i XVI.

(47) Zakładana jest weselim wszelika ziemia.

(64) A weselim gory opaszą się.

(69) Chwalić będę imię boże z pieniim (s penim).

(103) Ogarnion światłością jako odzieniem.

(67) Jako płynie wosk, który płynie od oblicza ogniowego, tako zginięcie grzeszni przed obliczym (oblicziim) bożym.

(56) Kopali są przed obliczym moim jamę, i wpadli są w nię.

(62) I pod pokrycim (pocriciim) krzydł (t. j. skrzydeł) twoich weselić się będę.

Są jednak ślady zakończenia 6go przypadku i w rodzaju męzkim na im. Była to może pierwotnie forma powszechna na oba rodzaje, męzki i nijaki.

(5) Grob otworzony jest ich gardło, językim swym łżywie są czynili.

~~(69) Chwalić będę imię boże z pieśnim (s pesnim).~~

7my przypadek na rodzaj męzki częściej już różnił się od skróconej formy 3go przypadku, i tu pierwotne spółgłoski twarde miękczące się tworzyły odmienne zakończenia. W rodzaju nijakim starodawne zakończenie na i lub y ustępowało powszechniejszej końcówce u i e.

(59) W bodze uczynimy cześć (in Deo faciemus virtutem) a on ku niczemu przywiedzie zamęcające nas.

(103) Wesoła będź jemu młowienie moje, ale ja kochać się będę w panie (panye).

(118) Żądała jest dusza moja żądać prawot twoich we wszelkiem czasu (czassu).

(103) Uczynił miesiąc w czasu (in tempore).

(102) Gospodzyn na niebiu (nebyu) oprawił stolec swój.

(138) Bo nie jest mołwy w języcu mojem (Non est sermo in lingua mea).

(9) Pomocnik w przygodach i zamątce (t. j. w smutku).

(17) Lud, jegoż jom nie znał, służył mi, w słusze ucha posłuszał mię.

(61) W bodze zbawienie moje, sława moja bog pomocy mojéj.

(31) Błogosławiony mąż, jemuż nie położył bog grzecha, ani jest w jego du-
sze (t. j. duchu) zgłoba.

(2) Służcie bogu w strasze, i weselcie się jemu ze drżenim.

(55) Wszytki myśli ich we źle.

(18) W słuńcy (słuńcii) położył przebytek swoj.

(135) I wybił Faraona i moc jego w morzu czyrwonem.

(134) W morzy i we wszech głębokościach.

(88) Tegdy mołwił jeś w widzeni świętym twoim.

(104) I wywiodł lud swoj w radości, i wybrane swoje w weselu.

(125) Iżto sieją we łzach, w weseli (wesely) żąć będą.

(131) I synowie ich na wieki będą siedzieć na stolcu twoim.

(9) Siedzi we skrycie (scriczi) z bogatymi w tajnicach, by ubił przezwinnego.

— Gedzi we skrycie (scriczy) jako lew w jaskini swojej.

(105) Nawiedzi nas w zbawieni (zbaweny) twojem.

(118) Błogosławieni, iż badają świadectwa jego, we wszem sercu szukają jego.

~~(Symb. Athan.) Wołał jeśm we wszem sercu (serdcu) mojem, usłysz mię gospodzie.~~

(110) Chwalić cię będę gospodnie we wszem sercu (serczu) mojem.

(137) Chwalić cię będę gospodnie we wszem sercy (serczy) mojem.

(118) We wszem serczy moim szukał jeśm cię.

— W sierczy moim skrył jeśm słowa twoja.

(11) Wargi lściwe, w sercy i sercem mołwili są.

(139) Iżto myślili są lichotę w sercy (serczy), wszego dnia ustawowali boje.

(102) Jenże koronuje ciebie w miłosierdzi (mylosirdzy) a w zlutowaniu (w slu-
towanyu).

(103) Ale w odwroceni (otwroceny) oblicza je twego od nas zamęceni będą.

(125) W obroceniu (obroczenyu) gospodzin jęctwo (yątzstwo) syon...

(106) W tanecie i przepicie (przepicij) dusze ich zgynęła jest.

Zakończenie 7go przyp. w rodz. nijakim i utrzymuje się i dziś w matczyskiej ~~[illegible]~~ mowie ~~[illegible]~~ np. na polu.

Za błąd

Za błąd piszącego uważać należy:

(w Ps. 142). W miłosierdzie (myłoserdze) twojem rozproszysz nieprzyjaciele moje.

Podobnież (w Ps. 131) na stolicy twoim — i (Cant. An.) w bodzem mojem.

Niektóre rzeczowniki nie miały jeszcze stale urobionych odmian, jak n. p.

(54) Przyjdź śmierć na nie i zstąpcie we pkel żywi.

(9) Obróceni bądźcie grzeszni we pkel.

(15) Bo nie ostawisz duszę mojéj w piekle (pekle).

W liczbie podwójnej:

Rzeczowniki tak męzkie jak i nijakie miały przypadek 2gi i 7my na u, 3ci i 6ty na oma i ema (ima):

(37) Została mię (t. j. opuściła) moc moja i świeca oczu moju.

(56) A i w cień skrzydłu twoju pwać (t. j. ufać) będę.

~~(90) Plecoma swoima zasłoni ciebie.~~

(89) Bo tysiąc lat przed oczyma (oczima) twoima jako dzień wczorajszy.

(131) Acz dam sen oczyma moima, a powiekam moim drzemanie.

(43) Boże, uszyma naszyma słyszeli jesmy.

(85) Uszyma (uszima) pocznij gospodnie modlitwę moję.

(67) Acz spać będziecie między dwiema zakonoma.

Same zaś rzeczowniki rodzaju nijakiego w 1szym, 4tym i 5tym przypadku kończyły się (jak w starosławiańskim) na i (y):

(144/10) Oczy jego na ubogiego zrzita. (Oculi ejus in pauperem respiciunt).

(144) Oczy wszech w cię pwają gospodnie.

(113) Uszy mają, a nie będą słyszeć.

(118) Odewróci oczy moi, bysta nie widziały prożności.

(120) Podźwigł jesm oczy ~~moi~~ moi na góry.

W liczbie mnogiej:

1szy i 5ty przypadek miały już ustalone i też same co dziś zakończenia: i w rzeczownikach męzkich na owie, i, y lub e, w nijakich na a. Nie tylko zaś ~~imion~~ imiona osobowe, ale i zwierzęce i ~~nieżywotne~~ w tych dwóch przypadkach kończyły się na y lub i. Podobnież zakończenie owie służyło wszelakim rzeczownikom, tak osobowym jak i zwierzęcym, żywotnym i nieżywotnym.

(33) Przydzicie synowie, słuchajcie mnie.

(40) Przeciwo mnie szeptali są wszystcy nieprzyjacielowie moi.

(64) Obleczeni są baranowie owiec, i padołowie będą opływci żyta. (Induti sunt arietes ovium, et valles abundabunt frumento).

(148) Chwalcie ji wszytcy anieli (angely) jego.

(17) Przed blaskiem w oźrzeniu jego (in conspectu ejus) obłocy są szli.

(118) Są bo sądowie twoi ~~sa~~ weseli (Quia judicia tua sunt jucunda).

(76) A śladowie twoi nie będą poznani.

(48) A grobowie ich domowie ich na wieki. (Et sepulchra eorum domus illorum).

(47) Bo owa królowie (crolowe) zebrali są się, zeszli są się w jedno.

(41) Były mi są łzy (złzi) moje chlebowie we dnie i w nocy.

(121) Bo tamo są siedzieli stolcowie w sądzie, stołcy nad domu dawidowe (sic).

(29) Zamątkowie (t. j. smutki) serca mego rozpłodzili są się.

(66) Weselcie się i radujcie się pogany (pogani).

(8) Ptacy niebiescy i ryby morskie, jeż przechodzą stdze (stdze, t. j. ścieżki) morskie.

(67) Książęta (Ksążęsta) Juda wodzowie ich.

(48) Zwali są imiona (ymona) swa w ziemiach swoich.

(17) Poruszyła się jest i wzdrżała ziemia, założenia gór zamącona są i poruszona są.

(103) Kako wielbiony są działa twoja gospodnie.

(95) Tegdy weselić się będą wszytka drwa lasów od oblicza gospodnowa.

(36) Bo ramiona grzesznych starta będą, ale prawe potwierdza gospodzyn.

Za zepsutą lub obcą formę uważać należy:

(w Ps. 137) „Chwalić cię będą panie wszytki królewie ziemie.

2gi przypadek był także z dawna ustalony. Zakończenie męzkie na ów wielce przygodnem było do odróżnienia rodzajów. Skrócone formy rzadko się natrafiają.

(48) Wnidzie aż do pokolenia ojców (oczczow) swoich.

(4) Synowie człowieków, dokąd to ciężkim sercem?

(7) I powyższon (powiszon) będź w krajoch nieprzyjacielow moich.

— Dostojno jest, bych spadł od moich nieprzyjaciół (neprzyjacioł) próżnych.

(135) Chwalcie pana panów (panow) bo na wieki miłosierdzie jego.

— Chwalcie boga bogów ~~(bogow)~~ (bogow).

(90) Długości dni (dny) napełnię ji, i pokażę jemu zbawienie moje.

(101) Małość dniów mych zjaw mnie. Nie odzywaj mnie w pośrod dniów mych.

(60) Od końców (conczow) ziemie ku tobie jeśm wołał.

(48) Iż przyjął w cześć swoję, i we mnostwie bogactw swoich stawił się.

(56) I wyzwolił duszę moję z pośrodka szczeniąt lwów.

(83) Nie zbawi dóbr ich, iż chodzą w niewinowactwie gospodnie ...

Czeszczyzną jest niewcześnie przyplątany (w Ps. 108):

W pamięć wróci się lichota albo nieprawedlność (neprawedlnost) ojczyzny jego.

3ci przypadek miał wyłącznie na rodzaj męzki i nijaki zakończenie om, co stanowi to różnicę w dzisiejszych odmianach już zatartą.

(88) Uczynił się jest przekorą sąsiadom swoim.
(143) Jenże dajesz zbawienie krolom.
(105) Ojcowie naszi w egipcie nie rozumieli dziwom twoim.
(78) I miłościw bądź grzechom naszym prze imię twoje.
(76) Zamięszan jestem był dziatom gospodnowym.
Nieczęste są albo błędne zakończenia:
(Symb. Athan.) Jakto słodko gardzielam (gardzielom) mojim mołwy twoje, nad strzedz (t. j. miod) ustom moim.
(Ps. 113) Ziemię dał jeś synom ludzkim.
(111) Weszła jest we ćmach światłość prawym sercem (rectis).
4ty przypadek zachował pierwotne zakończenia i, twoje nie pożyczając w rodzaju męskim nigdy formy 2go przypadku na ów (co późniejszy dopiero zwyczaj upowszechnił ~~chnił~~ nił.
(135) I pobił krole mocne.
(13) Gospodzin z nieba wezrał jest na syny ludzkie.
(44) Za ojcze twoje narodzili są się tobie synowie.
(136) Bo tamo pytali nas, iżto jęce (jęcce, t. j. jeńce) wiedli nas.
(107) Mnie cudzoziemcy przyjaciele uczynili się.
(103) Jensz czynisz anieli ~~to twoich~~ twoje duchy.
(66) Weselcie ~~się~~ się i radujcie ~~się~~ się pogany, bo sądzisz lud ~~...~~ w prawoście, a ~~pog~~ pogany (pogani) na ziemi sprawiesz.
(71) Błogosławiony gospodzin bog Israel, iże uczynił dziwy wielice sam.
(16) Dziwna uczyń miłosierdzia twoja.
(Symb. Athan.) Przeszedł jestem w starości i wołał jestem, iże w słowa twoje pwał jedem.
(7) Prawa pomoc moja od boga, jenże zbawione czyni imające (t. j. mające) prawa serca.

* (125) Aże lucili i szczędził naszimi jące ~~nasiemię~~ (nasiemię) twoją.

64

6ty przypadek z właściwemi sobie zakończeniami już się od wieków był ustalił. Zakończenie jednak na ami (dzisiaj powszechne) w rodzaju męzkim i nijakim rzadko się natrafia. Formy skrócone najwięcej były upodobane.

(105) Zgrzeszyli jesmy iz (ys) otcy (otczy) naszymi, po krzywdzie smy uczynili.

(102) Kako zlutowa się, albo smiłuwa (smyluwa) się ociec nad syny, tako się jest zlutował gospodzyn nad bojącymi siebie.

(65) Chodźcie i widźcie działa boża i grożny w radzie nad syny ludzkimi.
— Poszty ostodzone dam tobie z kadzidłem baranowem (holocausta medullata offeram tibi cum incenso arietum), offierować będę tobie woły z kozły (s cozli).

(49) Gdy jes widział złodzieja, bieżał jes z nim, i z cudzołożcami (czuloszczami) częśc twoją kładł jes.

(134) Bo jesm ja poznał, iż wieliki jest gospodzyn a bog nasz przed wszemi bogi (bogy).

(6) Postarzał jesm miedzy wszemi nieprzyjacioły moimi.

(117) Pan mnie pomocnik jest, wzgardza nieprzyjacielmi moimi.

(146) Jenże pokrywa niebo obłoki.

(Cant. Moys.) Wrzedł jest pharao z wozmi (woszmy) i z jezdcy (gesczy) swoimi w morze.

7my przypadek miał zakończenia w rodzaju męzkim i nijakim niestałe, na och, ech ~~i~~ ach. Zakończenie na ach służyło przeważnie rodzajowi żeńskiemu, spotyka się jednak i przy dwóch innych rodzajach.

(77) W gniew pobudzili są ji w pagorkoch (pagorcoch) swych, i w obrazoch swoich ku gniewowi ji przywiedli.

(138) Aoz wezmę pierze moje rano, i przebywać będę w krajoch morza.

(44) I cory tyrskie w daroch oblicze twe chwalić będą.

(18) Ci (czy) na wozoch, a ci na koniech (conoch).

(67) Przeciwo mnie mołwili są, iż siedzieli we wrociech.

(68) Bądź przebytek ich pust, a w stanoch (t. j. w obozach) nie bądź jenże by przebywał.

(56) Spowiadać się będę tobie (się) w ludziech gospodnie, i psalm ci rzekę w poganiech.

(85) Nie jest rownienik tobie w bodzech gospodnie.

(43) Działo, jesz uczynił jes we dniech ich i we dniech starych.

(118) Stwierdzi mię w słowiech twoich.

(114) Bo nakłonił ucho swoje mnie, & (sic) we dniech moich wzywać będę.

(18) We wszeliką ziemię wyszedł jest zwięk (t. j. dźwięk) ich, i w końcoch (końcach) okręgu ziemie słowa ich.

(34) Nie mowcie w sercoch swoich ej ej naszej duszy.

(16) Dokonaj chodzenia moja (gressus meos) we ściach (ścieżach) twoich (in semitis tuis) iż bychą się nie poruszyły ślady moi.

(150) Chwalcie ji we zwonkach dobrze zwięczych (wzwięczych), chwalcie ji we zwonkoch wesela.

+(117) Ustawcie dzień cześny (cześtny) w gęstwach (gęstwach) aż do rogu ołtarza (Constituite diem solemnem in condensis &c).

× Zakończenie na ich (ych) w Psal. 109. „Sądzić będzie w narodziech albo w pokolenych," jeżeli nie jest błędem piszącego, uważać można za zabytek formy starosławiańskiej, służącej imionom rodzaju nijakiego (II. deklin.).

II. Rzeczowniki żeńskie, prócz stałych i dotąd utrzymujących się odmian, miały niektóre formy dziś już niezwykłe. I tak:

W liczbie pojedynczej:

3ci przypadek, w rzeczownikach zakończonych na a, z poprzedzającem zmiękczonem brzmieniem, tudzież na i, kończył się z starodawna na ej (ey); powszechniejsza jednak forma 3go przypadku była na e. To ostatnie zakończenie, zwyciężające jeszcze w wieku XVII. dotrwało dotąd w języku ludu.

(49) Poznał jeśm wszytki ptaki niebieskie, i cudność rolej (roley) ze mną jest.

(5) Gospodnie, jako szczytem (t. j. tarczą) dobrej wolej (woley) twojej koronował jeś nas.

(141) Wywiedźi ze strożej (stroszey) duszę moją na chwalenie imieniu twemu.

(59) Kto przywiedzie mnie aż do Idumejej ~~(zydumeyej)~~ (zydumeiey).

(101) Podobien uczynił jeśm się pelikanowi na puszczej (pusczey).

(122) Jako oczy posełkinej (posełkyney) w ręku panej (paney) swojej, tako oczy nasze ~~natże~~ ku panu bogu naszemu. (Sicut oculi ancillae &c.)

(77) Nie są zdradzeni od żądzej (sządzey) swojej.

(21) Pośród cerekwie (czerekwe) chwalić cię będę.

(96) I weseliły się cory Judę prze sądy twoje gospodnie.

(15) Bo nie ostawisz dusze mojej w piekle.

(4) Przecz miłujecie prożność i szukacie łże (łsze).

(73) Nie dawaj zwierzętom dusze spowiadającej się tobie.

(108) I grzech macierze jego nie będzie zgładzon.

(27) Do wieczora przebędzie płacz, a do jutrznie wesele.

(137) Chwalić cię będą panie wszytki krolewie (sic) ziemie.

(16) Strzeży mię jako źrenice oka.

(129) Od strzodże (t. j. straży) jutrznej aż do nocy pwał Izrael w gospodna.

(57) Rosierdzie im (furor illis) podług podobieństwa wężowego, jako żmije (żmyie) głuchej.

(21) Nadzieja moja od piersi macierze mojej.

(13) Rychłe nogi ich ku przelicin (t. j. przelaniu) krwie.

(Cant. Moys.) A w mnostwie sławe twojej złożył jeś ~~nieprzacielu~~ nieprzaciele (sic) moje.

(Symb. Athan.) Ani zmięszające person, ani osobę roztęczające.

(31) ~~Błogosławiony mąż, jemuż nie położył bog grzecha, ani jest w jego dusze zgłoba (t. j. nieprawość).~~

4ty przypadek na ą lub ę, chwiejący się i niepewny, dotąd się nawet nie ustalił; najpowszechniej jednak ą zdawało się występować po spółgłoskach miękkich, ę po twardych.

2 (9) Bo jeś uczynił sąd moj i przą ~~moją~~ mojo, siadł jeś na stolcu, jenże sądzisz prawdę.

1 (102) Błogosławcie panu wszytki siły jego, sługi jego, iż czynicie wolą jego.

(101) ~~Gospodzin z nieba na ziemię wejrzał jest.~~

(104) Rozdarł opokę i pocieczechy wody, poszły są po suszy rzeki.

(106) Położył rzeki w puszczą, a ~~ście~~ ~~(ście)~~ uście (wście) albo wychod wod w chcenie picia.

5ty przypadek, pierwotnie taki jak pierwszy, w rzeczownikach na a zakończonych często przybiera końcówkę e, powszechniej o; w innych kończy się na i lub y.

(136) Dziewka babilońska nędzna, błogosławiony jenże opłaci tobie opłatą twoją.

(47) Wesel się gora Syon, i radujcie się cory Juda.

(103) Błogosław dusza moja gospodna.

(96) Gospodzin krolował, wesel się ziemia, radujcie się ostrowow wiele.

(41) Przecz smętna jeś dusze moja i czemu się mącisz (t. j. smucisz)?

(42) Boże moj, przecz jeś smętna dusze moja, i przecz mię mącisz?

(44) Słuszaj coro i widz, i nachyli ucho twoje.

(56) Wstań sławo moja, wstań ~~w~~ załtarzu (szałtarzu) i gęśli.

(17) Miłować cię będę gospodnie, mocy (mocy) moja.

(139) Gospodnie, mocy zbawienia mego, zacienił jeś nad głową moją w dzień boja.

Za błąd piszącego uważać należy (w Ps. 21): „Bój się jego wszytka ziemię" (zam. ziemio).

× (144) ~~Otwierasz~~ ~~(...)~~ rękę twoję (twoją) i napełniasz wszelkie zwierzę błogosławieństwa.

6ty przypadek z rzadka ukazuje się w formie starodawnej na éjéj (ey): n. p.

(105) By chwalon dziedzinejéj twojéjéj.

7my przypadek, niekiedy nakształt 2go kończył się na éj (ey) n. p.

(Cant. Isai.) Pojcie pos (t. j. piejcie) gospodnu, bo wielice uczynił jest, zjawicie to we wszej ziemiéj (zemey).

W liczbie podwójnej:

1szy przypadek na e, 2gi przyp: na wzór starosławiański był na u:

(9) W uczynkach ręku twoju połapion jest grzesznik.

(137) Pan opłaci za mię. Działa ręku twoju nie gardź (opera manuum tuarum ne despicias).

(149) A miecze z obu stronu siekące w ~~ręku~~ ręku ich.

4ty przypadek jak pierwszy:

(73) Wznieś ręce twoje w pychy ich do końca.

Nie w podwójnej ale w mnogiéj liczbie użyty jest ten sam wyraz w Psal. 67:

„Przyjdą posłowie z Egipta, murzynowie przejdą ręki jego bogu." (Aethiopia praeveniet manus ejus deo).

6ty przypadek, jak w starosławiańskim, na ama:

(23) Niewinowaty rękama i czystego serca, jenże nie wziął w próżność duszę swojéj.

(76) W dzień zamętu mego boga szukał jem, rękama moima w nocy przeciwo jemu.

(97) Rzeki pląsać będą rękama.

(103) To morze wielikie i szyrokie rękama, tamo tażący zwierz, jemuż nie jest cisła (czysła) t. j. liczby.

W liczbie mnogiéj:

Przypadek 1szy i 5ty po spółgłoskach końcowych miękkich zwykle kończył się na i. Do wyjątków (jak dziś do prowincyalizmów) należy:

(Cant. Isai.) Jako lew tako starł wszytki kości (koscze) moje.

Może być jednak ~~jest~~ omyłką przepisującego, bo gdzieindziej (w Ps. 21) czytamy:

„Rozprostony są wszytki kości (cosci) moje".

~~3ci przypadek, na wzór starostwiański, kończył się na am.~~

~~W tr.~~ Za przymiotnik uważać należy (w Ps. 139): „Jad żmijów (żmyjow) pod wargami ich" — gdyż na innem miejscu (w Ps. 13) czytamy: „Jad żmijowy (żmyjowy) pod wargami ich.

3ci przypadek na wzór starostwiański kończył się na am:

(77) I kusili są boga w sercach swoich, abychą † prosili karm duszam swoim. (Ut peterent escas animabus suis).

(50) Nauczę liché drogam twoim.

(48) A człowiek gdy we czci był, nie rozumiał jest, przypodoban kobyłam (kobilam) nierozumnym.

(Symb. Athan.) Świeca (nogam) mojem słowo twoje, i światłość stdzam albo ściészkam (styeszkam) mojem.

(41) Jakoż żąda jeleń ku studniam (studnam) wód, tak żąda dusza moja k tobie boże.

Podobnie kończyły się i rzeczowniki męskie na a zakończone, n. p. (w Psal. 78): „sługam twoim".

6ty przypadek był na ami; tém zakończeniem wyróżniały się rzeczowniki żeńskie od męzkich i nijakich.

(102) Jenż się zlutuje nade wszemi lichotami (lichotamy) twymi.

(50) Ofiarami (offeramy) nie będziesz się kochać.

(73) Jako w leściech drew (trzy) siekirami (sekirami) wyrąbili drzwi jego.

(103) Rozciągając ~~nieb~~ (t. j. rościągający) niebo jako skórę, jenże pokrywasz wodami (wodamy) wirzchy jego.

(6) Ze tzami moimi łoże moje zmaczę.

Za rzadki wyjątek uważać należy zakończenie 6go przyp: w rodzaju nijakim na ami:

… w Ps. 144 ([illegible]) i napełniasz wszelkie zwierzę błogosławieństwem.

ami:

(Ps. 44) Wszytka sława jego cory krolowej odwnątrz, w podołcech złotych ogarniona rozlicznościami (varietatibus).

Tylko rzeczowniki męzkie* ~~albo~~ ~~na a~~ ~~zakończone~~ ~~albo~~ dwurodzajowe na a, miewały 6ty przypadek tak jak żeńskie na ami, n. p.

* albo

(89) Obroci się gospodnie i dokąd to, i modlący bądź nad sługami twoimi.

(Convertere Domine, usquequo? et deprecabilis esto super servos tuos).

7my przypadek kończył się powszechnie na ech; rzeczowniki jednak zakończone na spółgłoski miękkie lub na i, miewały go tak jak męzkie na ech, niekiedy och lub ich (ych).

(136) Na rzekach babilońskich tamo siedzieli jesmy i płakali, gdy wspominali Syon.

— Na wierzbech w pośrodku jej zawiesili jesmy organy nasze.

(13) Skruszenie i niezbożstwo w drogach ich.

(118) W kaźniach (kaznach) twoich znaczyję (szanaczyęł) się będę i spatrzę drog twoich.

(~~Synt. Althan~~) I myślił jesm w kaźniech (kaznech) twoich, jeż jesm miłował.

(149) Chwalcie imię jego w gąślach albo w chorze (koże).

(97) Pojcie (t. j. piejcie) gospodnu w gąsłoch.

(146) Śpiewajcie panu w chwale, pojcie bogu naszemu w gąsłech.

(150) Chwalcie gi w bębnie (bębe) i w gąślich.

— Chwalcie gi w zwięce (t. j. dźwięku) trąby, chwalcie gi w żałtarzu (szaltarzu) i w gąślich (gąszlich). (In psalterio et cithara).

(105) I ukarał morze czyrwone i wyschło jest, i wywiodł je w głębokościach jako na puszczy.

(134) Wszytko, cokoli chciał, uczynił pan na niebie i na ziemi, w morzy i we

wszech

wszech głębokościech (głębokoszczech).

(104) I wywiodł je ze srebrem i złotem, i nie biesze w postaciech (postaczoch) albo w pokolenin ich niemocny.

(138) I rzekł jesm, snadź ćmy (czymy) podeprzą mię, a noc poświęcenie moje w roskoszech moich. ×

× (105) I pobiła [illegible] ziemia ich we [illegible] (a [illegible] niebios).

II. Zaimki i ich odmiana.

Zaimki miały niektóre odmiany sobie właściwe i różne od dzisiejszych.

1) Zaimki ~~osobistych~~ osobiste × zachowały się w Kodexie flor. następujące formy:

× osobistych

W liczbie pojedynczej:

jaz l. ja; mnie l. mie; mienie, mnie l. mę; mienie, mię l. mię, mnię.

ty; ciebie l. cie; tobie, ci; ciebie, cie; tobą; tobie.

— siebie; sobie; siebie, sie (sye) l. się; sobą; sobie.

(108) Za to by mię miłowali, utłoczyli są mnie, ale jaz (yaz) modlił jesm ~~sie~~ sie.

(101) Dniowie moi jako cień odchylili sie, a ja (ia) jako siano zwiądł jesm.

(3) Bo jes ty pobił wszytki przeciwiające się mienie (mene) przez winy.

(54) Nie wzgardzaj prośbę moję; rozumiej mienie (mene) i wysłuszaj mie (me).

(2) Syn moj jes ty, ja dziś ja porodził jesm cie (cze).

— A już królowie rozumiejcie, nauczcie sie (se) co sądzicie ziemię.

(Symb. Athan.) I podług sądu twego ożyw mię (mą).

— Ożywił jes mię.

— Żywa będzie dusza moja i chwalić będzie cie (cze) albo ciebie (czebe), a sądowie

~~(120)~~ twoi pomogą mi (my).

(36) Kochaj sie w bodze, a dać (dacz) prośby serca twojego.

(65) Wrocę (wroczącz) obietnice moje.

(43) Spowiadać się będziem tobie na wieki.

— To wszytko przyszło jest na nas, ani smy zapomnieli ciebie (czebe).

— Bo prze cię (czę) morzymy się wszystek dzień.

Były

Były więc już od najdawniejszych czasów formy skrócone, używane nawet w 2gim przypadku. Godne jest jednak uwagi, że mię, cię, się, (w 4tym przyp.) ~~w nich ...~~ ~~zachowywane~~ wyrażane są przez głoskę nosową zazwyczaj ~~przy~~ ×. ~~głoskę nosową~~.

W liczbie mnogiej taż sama co dziś ~~była odmiana~~ ściśle odmiana.

2) Inne zaimki, odmieniające się przez rodzaje, przypadkowały się w sposób następujący:

gi (to samo co on) w liczbie pojedynczej na rodzaj męzki:

— jego l. go; jemu, mu; gi l. go; im, jem; im, jim.

Na rodzaj nijaki, je, miało dalsze odmiany tak jak rodzaj męzki.

W rodzaju żeńskim, ja, ~~...~~ zachowało się tylko w formie złożonej jaz. Dalsze przypadki wszystkie, okrom 4tego ją, miały formę jednaką: iej l. ij.

W liczbie mnogiej, na rodzaj męzki gi, ~~...~~ ~~nijaki je~~ żeński gi l. ie, nijaki ie, nie różniły się w dalszych przypadkach, które miały zakończenia z dawna ustalone.

(21) Iż się boicie boga, chwalcie gi.

(63) Nagle strzelać gi będą (subito sagittabunt eum) i nie będą się bać.

(75) Znan w żydowstwie bog, w Izrael wielikie imię jego.

— Obiecujcie (t. j. obietujcie czyli ofiarujcie) i napełniajcie gospodnu bogu waszemu wszyscy, iż około jego nosicie dary.

(124) Gory około jego (gego) a pan około luda swego.

(12) Przemogł jesm przeciw jemu.

(118) Zakon położ mi gospodnie, drogę prawot twoich, i szukać iej (gey) będę wszegdy.

(108) Bądź jemu (yemu) jako odzienie, im się (gymse, t. j. którem się) odziewa.

(63) Mowili są, bychą pokryli sidła, rzekli są, kto ujrzy ie (ye).

— Strzały malutkich uczyniły są się plagi ich (gich) i rozmienogli są się przeciwo im (gim) językowie ich (gich).

(108) A ty gospodnie uczynił jeś ie (gee).

(Symb. Athan.) Przeto badała jest ie (gee) dusza moja.

Po ~~przyimk~~ przyimkach, jak widać, zaimek osobisty gi pierwotnie nie zmieniał formy; lecz

× Stosunkowo obok przyimków, przy otworach zgłoski wszystkich mię, cię, się, co atoli zachowywane były tylko w pierwszej części Psałterza.

lecz już z postępem języka wchodzi eufoniczne n na początku wyrazu. W skróceniach przyczepiano je do przyimka.

(17) Bóg moj i pomocnik moj, i nadzieję będę imieć (t. j. mieć) w niem.
— Wzgle rozżgło się jest od niego. Bo rozgniewał się jest na nie (~~nie~~).

(117) Bo pomścił jesm się w nich (nych).

(149) Wesel się Izrael w niem, jenże uczynił gi.

(134) Podobni będą im, iż czynią je, i wszytcy iż dbają w nie (ne).

(106) Ziemię płodną albo płodziszą (położył) w niepłodność prze złobę przebywających w nię (ny). ×

(33) Błogostawiony mąż, jenże pwa weń.

(5) Rzekąc bóg został (t. j. opuścił) jego, nastojcie nań i połapcie gi. (Persequimini et comprehendite eum).

(7) I wstań gospodnie boże moj w kaźni, jąż jeś kazał. I przeń (propter eam) w wysokość odejdzi.

× (56) Kopali są przed obliczym moim jamę, i upadli są w nię.

3) Podobnie odmieniał się zaimek względny z przydanem ż lub że (znaczący to samo co który): [gi 1. jen]

W liczbie pojedynczej:

(gi) iż, iże, albo jen, jenż, jenże.

(ja) jaż, jaże.

(je) jeż, jeże.

W liczbie mnogiej na rodzaj nijaki jaże.

W użyciu jednak tego zaimka postrzega się miejscami syntaktyczna niezgodność.

(101) Lud, jenż stworzon, będzie chwalić gospodna.

(75) Wszytcy, iż (jiż) około jego nosicie dary.

(35) Tamo upadli są, iż czynią lichotę.

(34) Przyjdzi jemu sidło, jegoż nie wie, i utapienie, jeż skrył, utapi gi.

(33) Który jest człowiek, jenże chce żywota, miłuje dni widzieć dobre.

(31) Rozum ci dam i nauczę cię, na drodze tej, po jejże będziesz chodzić.

×(31) Nie bądźcie jako koń a muł, w ichże (gichsze) nie jest rozum.

(30) Kako wielikie mnostwo słodkości twojej gospodnie, jąż (iąsz) jes skrył bojącym się ciebie.

× (142) znamo (sic) uczyń mi drogę, po jeż bych chodził.

(9) Pogrążeni są ludzie w upaści, jąż są uczynili.

(26) Wysłuchaj gospodnie głos moj, imże (gimsze) jeśm wołał ku tobie.

(9) Kiedy się powyższa zły, zażega się ubogi, łapają je w radach imiż (gimisz) myślą.

(143) Błogosławiony lud, jegoż pan bog jego.

(108) Bądź jemu jako odzienie, im się (ggonse) odziewa, i jako wierzbca (t. j. pas) jąż się (gąsze) pasze.

(145) Błogosławiony jegoż bog Jakobow pomocnik jego, nadzieja jego w panie bodze jego, jenże uczynił niebo i ziemię.

(112) Kto jako gospodzin bog nasz, jen (gen) na wysokości przebywa.

(113) Błogosławił im, iże× się boją gospodna.

× (jjże)

— Ale my, iż (gisz) żywi jesteśmy, błogosławimy panu.

(106) Rzeczcie ninie, iż (jjz) wykupieni są od gospodna, jeż (gesz) odkupił z ręki nieprzyjacielskie.

(103) Smok ten, jenż (genz) jes stworzył na obłudzenie jemu, wszytko od ciebie czeka, by dał im karmę w czas.

(104) Pomnicie dziwy jego, jeż (yesz) czynił jest.

(103) Wstępają gory i stępają pola na miasto, jeż jest jes założył im.

(40) Bowiem człowiek pokoja mego, w jegosz (iegosz) jeśm pwał, jenże jadł chleby moje ...

(78) Pomsta krwie sług twoich, jąż (iasz) rozlita jest.

— Wylej gniew twoj w pogany, iż (gisz) ciebie nie znali, i w krolestwa, jąż (iasz) imienia twego nie wzywały.

(24) Wspomień miłosierdzia twoja gospodnie i zlutowania twego, jaż (jiasz) od wieka są.

(73) Pamiętien bądź łajaniam twoim tych, jaż (iasz) od głupiego są wszego dnia.

(Memor esto improperiorum tuorum, eorum quae ab insipiente sunt tota die).

(142) Znamą (t. j. znajomą) uczyń mi drogę, po jéjż ~~bych~~ (geysz) bych chodził.

Do przyrostka ż lub że dodawano często jeszcze drugi przyrostek to.

(108) Jako cień, jenżto (genszto) mija, wzięt jesm, i wybit albo wypędzon jesm jako ko-
bylka (t. j. szarańcza).

(27) Iżto (giszto) mowią pokoj z bliźnim swoim, ale zła w sercoch ich.

(34) Nie weselcie się nade mną, iżto się przeciwiają mienie zgłobliwie.

Zaimek wskazujący (ten, ta, to) odmieniał się w sposób następujący:

W liczbie pojedynczej:

W rodzaju męzkim 1szy przypadek, ten, w nijakim. to. Dalsze przypadki jednakowo:
tego, temu, tego (w żywotnych) ten (w nieżywotnych), tym l. tem, tym l. tem.

W rodzaju żeńskim: ta; tej, tyj l. ty; tej, tyj, ty; tę (tą); tą; tej, tyj l. ty.

W liczbie podwójnej:

Na rodzaj męzki przyp. 1szy ta.

W liczbie mnogiej:

1szy; ~~2i~~ 4ty przypadek na rodzaj męzki i żeński, ty, na rodzaj nijaki ta.
2gi przyp. na wszystkie rodzaje zarówno tych, 3ci tym l. tem, 6ty; 7my po-
dobnież wspólne tymi l. temi, tych.

2 (32) Oczy boże na tę, iż się go boją.

1 (117) Kamień, jen są odrzucili działający, ten uczynion jest we głowę kąta.

(Symb. Athan.) A w tyj (tye) trojcy nic pirwy albo poślednij:
— Ta jest wiara krześtańska (krzyestanska).

(117) Ta wrota gospodzinowo (sic) ~~prawdzi wnidą~~ prawdziwi wnidą w nie.

(22) Pręt twoj i łaspiec twoj (virga tua et baculus tuus) ta jest mie uciesziła.

W ten

(24) Wspomień miłosierdzia twoja gospodnie i zlutowania twego, jaż (*ïasz*) od wieka są.

(73) Pamięcien bądź łajaniam twoim tych, jaż (*iasz*) od głupiego są wszego dnia.

(Memor esto improperiorum tuorum, eorum quae ab insipiente sunt tota die).

(142) Znamą (t. j. znajomą) uczyń mi drogę, po jeję ~~tyło~~ (*geyłz*) bych chodził.

Do przyrostka *ż* lub *że* dodawano często jeszcze drugi przyrostek *to*.

(108) Jako cień, *jenżto* (*genszto*) mija, wzięt jesm, i wybit albo wyperdzon jesm jako kobyłka (t. j. szarańcza).

(27) *Iżto* (*giszto*) mowią pokój z bliźnim swoim, ale zła w sercoch ich.

× Zaimek ten dogodnie służył do zastąpienia zaimka *który*, wyrażając odmienny nieco stosunek myśli:

(Symb. Athan.) A *iż* (*gysz*) są dobrze czynili, pojdą w żywot wiekui (*wekugy*), a *ktorzy* źle, w ogień wiekui.

(38) A ninie *ktore* jest czakanie moje?

(23) *Ktory* jest ten krol sławy, gospodzin mocny i mogący, gospodzin mogący w boju?

(24) *Ktory* jest człowiek, *jen* się boi gospodna, zakon ustawił jest ~~sobie~~ jemu na drodze jąż jest wybrał.

(38) Zjawion uczyń mi gospodnie koniec moj. I czsło (*czyslo*, t. j. liczbę) dniow moich *ktore* jest.

(67) Jako płynie wosk, *ktory* płynie od oblicza ogniowego, tako zginięcie grzeszni przed obliczym bożym.

ię ząbliwie.

11a ...ujący:

...lsze przypadki jednakowo:

..., *tym* l. *tem*.

...; *tą*: *tej*, *tyj* l. *ty*.

..., na rodzaj nijaki *ta*.

...m l. *tem*, *by*: *tymi* po-

... głowę kata.

...iej:

— *Ta* jest wiara krześcijańska (*Krzyestanska*).

(117) *Ta* wrota gospodzinowo (sic) ~~prawdzi~~ ~~wnidą~~ prawdziwi wnidą w nie.

(22) Pręt twoj i dzpiec twoj (virga tua et baculus tuus) *ta* jest mie nieczyta.

W tem

W ten sposób odmieniały się także ~~zaimki~~: on, ona, ono; ów, owa, owo; sam, jeden, żaden.

(107) W bodze uczynimy siłę, a on w nice dowiedzie nieprzyjaciele nasze.

(99) Trzemy (t. j. przybytki) jego we chwale spowiadajcie się onemu.

(18) Wysłusza onego z nieba świętego swego.

(94) Rozgniewan jesm był pokolenia onemu.

(108) Kląć będą oni (ony). (Maledicent illi).

III. Odmiana imion liczbowych.

Nie wiele zachowało się w Psałterzu floryańskim przykładów imion liczbowych. Zdaje się jednak, że podobnie jak w języku starosławiańskim, liczebniki główne, począwszy od pięciu aż do liczby dziewięćdziesiąt dziewięć, uważane były za rzeczowniki, i odmieniały się na wzór imion rzeczownych liczby pojedynczej rodzaju żeńskiego. Deklinacya i samo urabianie liczebników porządkowych różniło się z wielu względów od dzisiejszego.

(67) Wóz boży dziesięcią (dzesęctą) tysięcy więcszy tysiącow weselących się.

(143) Boże, pieśnię nowe piać będę tobie, na zaltarzu dziesięci struny piać będę tobie.

(89) Dniowie lat naszych siedmdziesiąt lat. Ależ za prawdę w mogących (t. j. mocnych, zdrowych) ośmdziesiąt lat.

(118) Siedemkroć (sedemkroć) we dnie chwałę mówił jesm tobie.

(11) trzykroć skuszono, oczyszczono siedmkroć.

(94) W czterdzieści lat rozgniewan jesm był pokolenia onemu.

Inne, mające kształt bądź to rzeczowny, bądź przymiotny, ustaliły z dawna swoje odmiany.

(81) Wy za prawdę jako ludzie mrzecie, a jako jeden ze książąt padniecie.

(118) Jedno (gedno) iże zakon twój myślenie moje jest.

(Symb. Athan.) Jeden ociec, nie trze (trzse) ocowie; jeden syn, nie trzie synowie. Ale wszytki trzy persony pospolicie (t. j. pospołu, ~~razem~~) wiekuiście sobie są równe.

(104) Pomniał jest na wieki obrząd swój, słowa jeż rozkazał w tysiąc pokolenia.
(Memor fuit verbi, quod mandavit in mille generationes).
(118) Dobrze mnie zakon ust twoich nad tysiący (tysz̄ący) złota i srebra.
(89) Bo tysiąc lat przed tobą, oczyma twoima jako dzień wczorajszy.
(3) Nie będę się bać tysiąca luda obstępających mnie.
(90) Upadną od boku twego tysiąc, i dziesięć tysięcy od prawice twoich.

IV. Odmiana przymiotników.

Pierwotnie przymiotniki i imiesłowy przymiotne miały zakończenia i odmiany wspólne z rzeczownikami. Ta deklinacya rzeczowna przymiotników przeważnie jeszcze występuje w wieku XIV — n. p.

(54) W domu bożu chodziła jeswa z przylubienim.

Na rodzaj męski najzwyczajniejsza była forma przymiotników skrócona, to jest z końcową spółgłoską:

(36) Młod jesm (był) a już jesm się zstarzał.
(17) Z świętym święt będziesz.
— Żyw (sziw) jest gospodzyn i błogosławiony bog moj.
(73) Pamięcien bądź zebrania twego.
(34) Anioł gospodnow goniący je.
(45) Gospodzyn sił z nami, przyjemca nasz bog jakobow (iacubow).
(108) Jako cień, iżto mija, wzięt jesm × i wybit, albo wypędzon jesm jako kobyłka.

×(72) I był jesm biczowan wszytek dzień.
(119) Ku gospodnie, gdy (kdy) jesm męczon, wołał jesm.

1) Według rzeczownej zatem deklinacyi, przymiotniki ~~męskie~~ i imiesłowy, tak w skróconej formie, jako i pełnej (na y, i), miały:

W liczbie pojedynczej:

1szy przypadek na rodzaj żeński na a, nijaki na o — n. p.

(117) Prawica panowa uczyniła moc.
(44) Język moj trzcś pisarzowa rychło piszącego.

(136) Kako piać będziemy pienie panowo w ziemie cudzej?

(21) Bo gospodnowo jest krolestwo, a on panać będzie ludziom.

— Iż się boicie boga, chwalcie gi, prostne siemię jakobowo (iacobowo) stawiacie gi.

(56) Gotowo serce moje boże, gotowo serce moje.

2 (112) Bądź ji imię jego błogosławiono od ninie aż na wieki.

1 (51) Ja wiem (t. j. jestem) jako oliwa owocająca w domu bożem.

(123) Sydło stargano jest, a my wyzwoleni jesmy.

(Cant. Isai.) Pokolenie moje odjęto (otjęto) jest i odtoczono jest odemnie jakoby przebytek pastuchow.

(36) Szukał jesm jego, a nie jest naleziono miasto (t. j. miejsce) jego.

(37) I stękanie moje przed tobą nie jest skryto.

(Cant. An.) Łęczysko mocnych przemożono jest. (Arcus fortium superatus est).

Imiesłowy bierne w tym kształcie utworzyły odmianę słowa nieosobistą, która dotąd żyje w języku:

(39) W głowie ksiąg pisano jest o mnie.

(11) Srebro ogniem wypławiono, trzykroć skuszono (probatum), oczyszczono siedmkroć.

Nadto zakończenie rodzaju nijakiego na o, e, które później utworzyło formę przysłówkową, jak n. p. mało, wiele, wysoko, daleko, ~~było~~ było w ów czas rzeczownie brane, i miało swoją deklinacyą.

2i przypadek l. p. kończył się w rodzaju męzkim i nijakim na a; w żeńskim po twardych spółgłoskach zwykle na y, po miękkich na e.

(113) Od oblicza gospodnowa ruszyła się ziemia.

(22) To jest pokolenie szukające gospodna, szukające oblicza boga jakobowa (iacobowa).

(60) Przewiodł jeś mię, iże uczynił jeś się nadzieja moja, wieża mocy od lica nieprzyjacielowa.

(117) Błogosławiliśmy wam z doma panowa.

(105) Nie usłyszeli są głosa panowa.

(Symb. Athan.) Ani jem widział prawego odrzucona.

— Bog jest z osoby, albo z postawy oćcowy, przed wieki urodzon, a człowiekiem jest z osoby macierzyny na świecie porodzon.

— Zwirchowany bog, zwirchowany człowiek, od dusze rozumne i człowieczego ciała szcze.

(105) I odkupił je z ręki nieprzyjacielowy.

(106) Rzecznie ninie, iż wykupieni są od gospodna z ręki nieprzyjacielskie.

(22) Nie będę się bać zła, bo ty ze mną jeś.

(137) Bo wysoki pan, a zmierna ogląda, a wysoka od daleka znaje (et humilia respicit, et alta a longe cognoscit).

(118) Bez mała (beszmala) strawiły są mię na ziemi ... (kaźni twoje).

(93) Bo by bog nie podpomogł mie, przez mała (przezmala) przebywała by w piekle dusza moja.

(16) Gospodnie, od mała z ziemie rozdziel je w żywocie.

3ci przypadek w rodzaju męzkim i nijakim był na u; żeńskiego zakończenia (na e) nie zachował się żaden przykład w naszym Psałterzu.

(121) Bo tamo są wstąpiły postaci, postaci panowy, świadectwo Izrael, zjawienie (?) imieniu (ymaw) panowu (ad confitendum nomini Domini).

Za zepsutą formę uważać należy:

(Ps. 74) Piać będę boga jakobowy (iacobowi).

4ty przypadek w rodzaju męzkim i nijakim taki jak 1szy, lub syntaktycznie według formy rzeczownika w męzkim rodzaju jak 2gi.

(Cant. Moys.) Gospodzin, jako mąż bojujący, woz faraonow i wojsko jego wrzucił jest w morze.

(31) Grzech moj znan ci jeśm uczynił.

(121) Weselił jeśm się w tych, jeż mi są powiedziany, w dom panow pojdziemy.

(117) Wszycy pogani obeszli mnie, a w imię panowo, bo pomścił się w nich.
— Ogarniające ogarniali są mnie, a w imię gospodnowo, bo pomścił jeśm się w nich.

(6) Zbawiona mię uczyń prze miłosierdzie twoje.

(118) Wołał jeśm ku tobie, zbawiona mię uczyń, eże bych strzegł kaźni twoich.

(4) I wiedzcie, iż dziwna uczynił gospodzyn świętego swego.

W rodzaju żeńskim 4ty przypadek kończył się powszechnie na ę. Rzeczownego zakończenia na ę nie widać śladu, chyba w wstępliwej głosce nosowej głosowej (φ).

(132) Jako maść na głowę, jeż stąpiła w brodę, brodę Aaronową.

(52) Wszako wzwiedzą wszycy, iż czynią lichotę, iż żrą lud moj jako karmę chlebową.

(77) I uderzył nieprzyjaciele swoje w pośladki, przekorę wiekujęj (t. j. wiekuistą) dał im.

5ty przypadek na wszystkie trzy rodzaje taki był jak 1szy.

(75) Od pokarania twego boże jakobow (iacobow) drzemali wszystcy.

(136) Dziewka babilońska nędzna, błogosławiony jenże ~~odpłaci tobie~~ opłaci tobie opłatę twoję.

(21) Wroćcie siemię jakobowo stawicie ji.

W Psal. 9: „Radować i weselić się będę w tobie, i piać będę imieniu twemu bardzo wysocé", zastanawia w miejscu 5te przypadku użyta forma przysłówkowa wysocé.

zapewnie przez mylne zrozumienie textu (altissime za Altissime).

Skrócone formy na rodzaj męzki, w 5tym przypadku, wymagającym większej dobitności, nie były używane.

6ty przypadek w rodz. męzkim i nijakim od najdawniejszych czasów kończył się na em lub ym (im), w czém zupełna jak się zdaje panowała dowolność. Forma ta do dziś dnia nie jest ustalona.

~~Na rodzaj żeński odwiecznie było zakończenie ą.~~

~~(97) Pojće gospodnu w gęślach i we głosie psalmowem.~~

(88) Olejem świętym twoim pomazał jeś ji.

~~— Tedy mowił jeś w widzeni świętym twoim.~~

~~(34) W ludu wielikiem (czasztem) chwalić cię będę.~~

~~(65) Z kadzidłem baranowem offierować będę tobie woły z kozły.~~

~~(8) Uczynił jeś ji małem mniej aniełow~~

Toż rozumieć o przymiotnikach ~~w formie przysłówkowej~~ używanych rzeczownie, ~~w formie przysłówkowej~~ w znaczeniu przysłówkowém, jak n. p.

(8) Uczynił jeś ji małem mniej aniełów.

Na rodzaj żeński odwiecznie było zakończenie ą.

7my przypadek we wszystkich rodzajach pierwotnie kończył się na e. Jest to jedna z najdawniejszych form językowych.* Wszelako w jej miejsce wchodziło już ~~na~~ ~~we~~ na rodzaj męzki i nijaki, bez stałego rozróżnienia, zakończenie 6go 7go przyp. na ym l. em (to ostatnie częściej); w rodzaju żeńskim ~~w~~ powszechnie na ej.

(19) Ci na wozoch, a ci na koniech, ale my w imieniu gospodniowie.

(121) Bo tamo są siedzieli stolcowie w sądzie, stolcy nad (?) domu dawidowie. (dawydowe).

(111) W pamięci wiekuje (wekuye) prawy będzie.

*(65) Z kadzidłem baranowem offierować będę tobie woły z kozły.

(94) Z ... jako

* Zachowywały się przednie przymiotniki i przysłówki w deklinacyi rzeczownej.

(74)

(74) Tego poniża, a onego powyższa, bo kielich w ręce gospodniowie, wina czystego. (Calix in manu Domini).

5 (91) Szczepieni w domu bożem, w trzemiech (~~z przyb~~ t. j. z przybytku) domu boga naszego kwiść będą.

(10) Gospodzin w kościele świętem swojem.

6 (97) Pojcie gospodnu w gęślach i we głosie psalmowem.

1 (73) Położyli są znamiona swa, a nie poznali są jako w wyjściu na ~~wsz~~ wysoce (in exitu super summum).

2 (108) Będzie dni jego w male, a biskupstwo jego weźmi iny.

3 (24) Dusza jego w dobrze przebywać będzie.

4 (55) Wszytki myśli ich we źle.

W liczbie podwójnej:

1^szy^ przyp. na rodzaj męzki kończył się na a; w żeńskim i nijakim na e — 2^gi^ i 7^my^ przyp. miał wspólne zakończenia na u — 3^ci^ i 6^ty^ nie zostawiły żadnych przykładów — 4^ty^ i 5^ty^ był taki jak 1^szy^.

(130) Panie, nie jest powyższono serce moje, ani wzniosłe jesta są oczy moje.

(118) Omdlałe jesta oczy moje w słowo twoje (Defecerunt oculi mei i eloquium tuum).

— Ręce twoi gospodnie uczyniłesta mnie i stworzyły jesta mnie.

(87) Oczy moi mdlesta były przed ubostwem.

(113) Bałwany poganów srebro i złoto, dział ręku ~~l~~ ludzku.

Zastanawia w Psal. 18 wyrażenie:

"Prawdzie bożej (boszey) prawe weselące serca, każń boża światła oświecające oczy." (Lex Domini immaculata (sic) convertens animas etc.).

Miałby to być liczby podwójnej przypadek 1^szy^: ale liczba podwójna w tem miejscu nie służy, i w texcie łacińskim czytamy: lex Domini.

(88) Tedy mowił jes w widzeni świętym twoim.
(34) W ludu ciężkim (czestkiem) chwalić cię będę.
(21) W cirkwi chwale moję w kościele wielikiem (welikiem).

W liczbie mnogiej:

N-y przyp.: na rodzaj mężki kończy się na i, a w formie rzeczowej na y lub e. Żeński miał zakończenie y lub e; nijaki a lub y.

(64) Obleczeni są baranowie owce, i padołowie będą opłwici żyta.

(Cant. Habac.) Nakłoniony są pagorki świecki (swieczky) od dróg ku wieczności jego.

(118) Są bo sądowie twoi weseli.

(135) Chwalcie pana panów, jen czyni dziwy wielki sam.

(36) Bo ramiona grzesznych starta będą, ale prawe potwierdza gospodzin.

(77) Młode ich sniadł ogień, a dziewice ich nie są opłakany (opłakane).

(103) Kako wielbiony (welbyony) są działa twoje gospodnie.

(104) Siemię Abrahamowo sługi jego, synowie jakobowi wybrani jego.

(31) Błogosławieni, ichże odpuszczony są lichoty i ichże pokryci (poerscite) są grzechy.

(138) Nie jest się utaiła usta moja od ciebie.

(65) Mowcie bogu, kako groźna są działa twoja gospodnie.

(103) Nasycona będą drwa polna.

(9) Sądzony będą ludzie przed obliczym twoim.

— Nie boga przed obliczym jego, pobrudzony są drogi jego we wszeliki czas.

— Odjęty (odiąti) będą sądowie twoi od oblicza jego.

(17) Założenia gór zamęcona są i poruszona są, bo rozgniewał się jest na nie. *

~~(33) Oczy gospodnowy na prawe, a uszy jego ku prośbie ich.~~

(32) Słowem bożym niebiosa są stwierdzona (stwerdzona).

(34) Zgromadzony (zgromadzone) są na mię biczowie, a nie wiedział jeśm.

(37) Bo strzały twoje wkłóty (wkloti) są w mię.

* (121) Bo tamo są wstąpiły postace, postace panowy.

16

~~(6) Uzdrow mię gospodnie, bo zamęcona są wszytki kości moje.~~

(45) Przeto nie będziemy się bać, gdy się będzie mącić ziemia, i przeniesiony (przenesoni) będą gory w serce morskie.

(44) Przywiedziony (priwedzoni) będą krolowi dziewice, bliźnie jij przyniesiony (prinesoni) będą tobie.

~~(70) Napełniona będzie usta moja chwały twej~~

(108) Kolana moja rozniemogła są się od posta.

(68) Słowa złych przemogła się nad nami.

~~(23) Podzgnięcie się wrota większa, a wnidzie krol sławy.~~

~~(68) Poćmiony (poćmeni) będzie oczy ich, by nie widzieli.~~

~~(133) Owa nynie błogosławcie pana wszytcy sługi panowy.~~

(Symb. Athan.) Jeden duch święty, nie trzej (trzie) duchowie święty.

× Wyjątkowo ~~[illegible]~~ występuje a w rodzaju żeńskiem: (6) Uzdrow mię gospodnie, bo zamęcona są wszytki kości moje.

4ty przypadek kończy się w rodzaju męskim i żeńskim pospolicie na y (i) lub w formie rzeczowej na e, w nijakim na a; wszelako nie wszędzie było takowe rozróżnienie rodzajów.

(105) Zbawiony uczyń nas gospodnie boże nasz, i zbierz nas z pogan.

(7) Prawa pomoc moja od boga, jenże zbawione czyni imający prawa serca (qui salvos facit rectos corde).

(71) Odpuści ubogiemu i niemającemu (t. j. ubogiemu) a dusze ubogich zbawiony uczyni.

(16) Dziwna uczyń miłosierdzia twoja, jenże zbawiona czynisz pwające w cię. (Mirifica misericordias tuas, qui salvos facis sperantes in te).

(76) Wybawił jeś w ramieniu twojem lud twoj, syny jakobowy (iacobowi) i jozefowy (iosefovi).

(105) Kto mołwić będzie mocy gospodnowy (potentias Dei).

(70) Bo nie poznał jem pisma, wnidę w mocy gospodnowy.

(93) Gospodzyn wie myślenia ludzka, iż bo prożna są.

(26) Wierzę widzieć dobra boża w ziemi żywiących.

(11) Zgładzi gospodzyn wszystka usta łzciwa (t. j. złośliwe).

(138) Owa ty panie poznał jes wszytka poślednia i stara (novissima et antiqua).

(15) Jawny jes mi uczynił drogi żywota, napełnisz mię wesela z twoim obliczym roskoszy.

6ty przypadek l. m. kończył się na ima l. yma.

(137) Przed obliczym albo oczyma anielskima będę gęśli (t. j. grać).

(108) W pamięć wroci się lichota öcców jego przed oczyma gospodnowyma.

Natrafia się jednak na zakończenie imi:

(148) Młodzy i dziewice, starzy ze młodzimi (młodszymi) chwalcie imię panowo.

Nie zachowały się wreszcie formy rzeczowne innych tej liczby przypadków, które zastępowała już nowa, w dzisiejszym języku utrzymująca się odmiana.*

*Pomieszały i schodziły się z sobą te dwoiste formy.

II. Wcześnie jednakże przymiotniki w swoich odmianach poczęły oddalać się od rzeczowników, i przyjmowały nowe formy, tworząc w miejsce rzeczownej inną właściwą sobie deklinacyę, która się później upowszechniła, i obecnie w języku panuje.

Według tej nowej deklinacyi, 6ty przypadek l. p. na rodzaj męzki i nijaki kończył się na ym, l. im; ~~lub em dowolnie i bez rozróżnienia rodzajów~~; w 6tym przyp. l. m. na wszystkie trzy rodzaje miał zakończenie ~~y~~ ymi, l. imi. ~~Obie te formy wstępliwe i chwiejne dotąd jeszcze nie są ustalone się jeszcze nie ustaliły.~~

(17) I zmniejszę je jako proch przed obliczym wiatrowym.

~~(24) A bych przebywał w domu bożem (bożem) na długie dni.~~

~~(21) U ciebie chwała moja w kościele wielikiem (veliken).~~

(4) Synowie człowieków, dokąd to ciężkim (cząstkim) sercem?

~~(10) Gospodzin w kościele świętem swojem~~

(65) Groźny w radzie nad syny ludzkimi.

(102) A prawda jego nad syny synowymi.

(9) Siedzi we skrycie z bogatymi w tajnicach, by ubił przezwinnego.

(7) Strzały swoje gorającymi uczynił jest.

III. Na ten sam sposób, jak przymiotniki, odmieniały się także zaimki: mój, twój, swój; nasz, wasz, czyj, i t. d. które miały podobnież dwojaką deklinacyę, rzeczowną i przymiotną.

\+ (13) Rzekł jest szalony na sercu swojem: nie boga.
(9) Weselić się będę we zbawieniu twojem.
(7) Wstań gospodnie w twojem gniewie.
(6) Zostawał jesm miedzy nieprzyjacioły moimi.
(120) Podźwignął jesm oczy moi na gory.
(17) Jenże uczy ręce moję ku bojowi.
(57) Ręce swoi umyje we krwi grzesznego.
(37) Została mię moc moja, i śwéca oczu moju.
(5) Ani przebywać będą niepraw przed oczyma twyma.
(118) W ~~serc~~ sercy (serczy) moim skrył jesm słowa twoja.
(140) Przespiej modlitwa moja przed oczyma moima.
(76) W dzień zamętu mego szukał jesm rękoma moima w nocy przeciwo jemu.
(131) Acz dam sen oczyma moima, a powiekam moim drzemanie.
(43) Boże, uszyma naszyma słyszeli jesmy.
(50) Nauczę liche drogam twym.
— Serce czyste stwórz we mnie boże, i duch prawy wznowi we trzewiech (czrzewiech) mych.
(19) Miłosierdzie twe przed oczyma myma.
(30) W ręce twoi gospodnie polecam duch moj.
(101) Bo zeszli są jako dym dniowie moi.
— Na początku ty gospodnie ziemię założył, a działa ręku twoju są niebiosa.
(39) Bo moja są wszystka zwierzęta lasow.
(118) Jako słodko gardzielam mojem molwy twoje.
(73) Położyli znamiona swa, a nie poznali są jako w wyściu na wysoce.
(47) Położcie serca wasza we mci.

\+ (144) Ukwasiaty (t. j. ukwasisz) ty ręki twoję (twojan).

(128) Często wybijali mię od młodości mojé (mojeje).

(30) Bog moj jes ty, w ręku twoje szczęście moje.

— Odrzucon jeśm od oblicza ocżu twoje.

(101) Bo wejrzał jest z wysokości świętej swe.

(34) Zgrzytali są na mnie zęby (zoby) swymi (swimi).

Wszytek l. wszystek, i wszy, dochowały cechę kształtu rzeczownikowego:

(42) Gdy mołwią mnie po wszytki dni; gdzie jest bog twój?

(37) Gospodnie, przed tobą wszytko żądanie moje.

(6) Zapałajcie się, i zamącani bądźcie wszysty nieprzyjaciele moi.

— Usiłował jeśm w mojem płaczu, myć będę po wszytki nocy łoże moje.

(32) Bo prawe jest słowo gospodnowo, i wszytka działa jego w wierze.

— Z nieba wejrzał gospodzin, widział jest wszytki syny ludzkie.

(6) Zamącony są wszytki kości moje.

(102) Błogosławcie pana wszyćka (wszyczka) działa jego.

— Błogosławcie panu wszyćki (wszyczki) siły jego.

— Jenż się zlituje nade wszemi (wszemy) lichotami twymi, jenże uzdrawiaje wszećki niemocy twoje.

* (44) Ustawisz je książęty nad wszej ziemię.

(144) Bliżu jest gospodzin wszem wzywającym go w prawdzie.

(17) Bog moj — zaszczytca (t. j. obrońca) jest wszech pwającym weń.

(118) Na drodze świadectw twoich kochał jeśm się, jako we wszechem bogactwie (sicut in omnibus divitiis).

V. Stopniowanie przymiotników i przysłówków.

Stopniowanie przymiotników i przysłówków było już od czasów najdawniejszych ustalone.

I. Do tematu przymiotnika, * ~~w stopniu wyższym~~ przydawano sz, ale z poprzednią eufoniczną zgłoską ej. W przysłówkach zgłoska ej, niekiedy w skróconej formie na e, była także cechą stopnia wyższego.

* na oznaczenie stopnia wyższego

(18) Żądniejsza nad złoto i nad kamień drogi barzo, i słodszejsza nad miód i nad ~~stredz~~ stredz (super favum).

~~(98) Gospodzin z Syon wieliki i wyższy nade wszemi ludźmi.~~

(106) I na stolcu starzejszych chwalcie gi.

(Symb. Athan.) Rowien ojcu podług bostwa, mniejszy ojca podług człowieczstwa.

(85) I wytargł jeś duszę moję z piekła niższego (niszczego).

(61) Nie poruszon będę więcej.

(Symb. Athan.) Nie pirwy (pirwszy) albo pośledzej.

(119) Gorze mnie, iż przebyt moj przedłużył się jest.

(Cant. An.) Napełnieni pirwej (pyrzwey) za chlebami sąż się posadzili.

(102) I nie pozna więce (wyącze) miesta swego.

~~(Symb. Athan.) Nad starymi rozumiał jeśm.~~

II. Stopień najwyższy był albo taki jak pierwszy, z dodanemi przysłówkami lub innemi określnikami, wyrażającemi stan rzeczy lub przymiotu*; albo przybierał zgłoskę naj lub na.

(17) I pogrzmiał jest z nieba gospodzin, a wszech najwyższy dał jest głos swój.

(33) Śmierć grzesznych nagorsza.

(56) Wołać będę ku bogu nawyższemu (nawiższemu).

(91) Ty zaprawdę najwyższy na wieki gospodnie.

(45) Oświęcił jest przebytek swoj nawyższy.

(96) Bo ty jeś gospodzin najwyższy nade wszą ziemią.

(20) Bo krol pwa w gospodna, a miłosierdzia najwyższego nie będzie poruszono.

(44) Opaszy się mieczem twoim na łędźwie twoje najmocniejsze.

(Cant. Moys.) Wwiedziesz je i wszczepisz na górze dziedzictwa twego, natwardszego przebytka twojego.

(7) I piać będę imieniu gospodna najwyższego.

(112) Wysoki nade wszemi pogany gospodzin, a na niebiesiech sława jego.

* podniesiony & najwyższy, potężny.

(Symb. Athan.) Nad starymi rozumiał jesm, cze kaźni twoich szukał jesm.

— Nade wszytki uczone (?) mię (? uczące) mię rozumiał jesm.

— Nad nieprzyjacioły moimi mądra jeś mię uczynił.

(112) Wysoki nade wszemi pogany gospodzin.

Niekiedy zamiast stopnia najwyższego używany był stopień wyższy, podobnież z wyrażeniem podnoszącemi znaczenie rzeczy lub jéj przymiotu — n. p.

(98) Gospodzin w Syon wieliki i wyższy nade wszemi ludźmi.

V.

Słowo i jego odmiana.

(Czasowanie).

W budowie ówczesnéj mowy najwydatniéj występują formy konjugacyjne, jakkolwiek te w niektórych słowach nie były jeszcze ustalone. Większa niż w dzisiejszéj polszczyźnie liczba czasów, różne rodzaje imiesłowów, i ich odmiany, z których nie wszystkie żyją już dziś w języku, kształtowały w wieloraki sposób mowę, nadając jéj właściwe cechy wieku. Okrom różnic bowiem zachodzących między słowami jednotliwemi a częstotliwemi, czasem przeszłym a zaprzeszłym tak niedokonanym jak i dokonanym, były jeszcze dwa czasy w dzisiejszéj polszczyźnie nieznane: tak zwany aoristus i czas przeszły niedokonany względny.

1) Przykłady aorystu:

(7) Acz jesm się wracał odpłacającym mnie zła, dostojno jest, bych spadł od moich nieprzyjacioł prożnych. (Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis).

(34) Sądźi mię podług prawdy twojéj gospodnie, boże moj, abychą się nie radowali nade mną.

(9) Postaw gospodnie zakonanoścę nad nimi, iż bychą wiedzieli pogani cz ludzie są. (Constitue Domine legislatorem super eos &a).

(90) Anielom twoim bog kazał o tobie, bychą strzegli ciebie.

(50) Bych lub był przed bogiem w świecy żywych (Ut placeam coram Deo in lumine viventium).

(66) Bog zmiłuj się nad nami, abychom poznali na ziemi drogę twoję.

(77) Bychą (bicho) nie byli jako oćcowie ich, pokolenie złe i przegarzające. (Ne fiant sicut patres eorum, generatio prava et exasperans).

— I kusili są boga w sercoch swoich, abychą prosili karm duszam swoim, (ut peterent escas animabus suis).

(118) Otworzy oczy moi, bysta nie widzieli prożnośći (Averte oculos meos, ne videant vanitatem).

(105). Zbawiony uczyń nas gospodnie, bychom chwalili albo spowiedali imieniu świętemu twemu, i radowali bychom się w sławie twojej. (Ut confiteamur nomini sancto tuo, et gloriemur in laude tua).

(119) Był jesm pokojen, gdy mołwich (mołwych) im. (Eram pacificus, cum loquebar illis).

(Symb. Athan.) Bądź serce moje niepokalano w prawotach twoich, abych nie zasroman (ut non confundar).

(29) Aby piała tobie sława moja, abych nie skruszon, gospodnie boże moj. (Ut cantet tibi gloria mea, et non compungar).

(50) Dobrotliwie uczyń gospodnie w dobrej woli twej Syon: aby sprawiony mury jeruzalemskie (ut aedificentur muri Jerusalem).

Formy bych, bychą, bychom, abychom, połączone z imiesłowami, tworzyły (jak później by, aby, żeby) tryb życzący, łączący lub warunkowy. Same przez się zakończenia aorystowe wyrażały czas przeszły.

U Czechów używa się po dziś dzień w tem samem znaczeniu bych, byś, bychom, bysta i t. d. jak u nas przed wiekami było.

2) Czas przeszły niedokonany względny:

(104) I nie biesze (besza) w postaciejch albo w pokolenin ich niemocny. (Et non erat in tribubus eorum infirmus).

(77) Jeszcze karmie ich biechą (bechą) w uściech ich, a gniew boży wstąpił na nie (Adhuc escae eorum erant in ore ipsorum &c.).

(121) Prze bracią moję i bliźnie moje mołwiach pokoj o tobie. (Propter fratres meos et proximos meos loquebar pacem de te).

(98) Wzywali są gospodna, a on wysłuchava je, we słupie obłoku mołwiasze (mołwasze) k nim. (In columna nubis loquebatur ad eos).

(77) Gdy zabiję ~~(...)~~ je, ~~szukiję~~ szukachą jego (Cum occideret eos, quaerebant eum).

(101) Wszegy dnia przegarzali są mnie nieprzyjaciele moi: a iż mię chwalechą, przeciwo mnie przysięgachą (qui laudabant me, adversum me jurabant).

(80) Świadectwo o Jozefie położył ono, gdy wyszedł z ziemia Egiptu; język, jegoż nie zna, usłyszał (linguam, quam non noverat, audivit.).

(68) Przeciwo mnie mołwili są, iż siedzieli we wrociech, i we mnie śpiewachą (śpewachą) iż są pili wino (in me psallebant, t.j. przeciw mnie).

(128) A nie rzekli są, iż to ~~mijachą~~ mijáchą (qui praeteribant).

(61) Usty swymi błogosławiachą, a sercem swoim poklinachą. (Ore suo benedicebant, et corde suo maledicebant).

Są to najstarożytniejsze formy czasowania polskiego; znajdowały się z pewnemi odmianami we wszystkich językach słowiańskich. Czytamy n.p. w staroczeskim języku:

Biese drugdi knez zalabski
ten imiese cerv iedinu,
tadci nadiv sliczna biese.
(Rękop. Królodw.)

I w Słowie o połku Igorewě:

Bisza

„Biszа sja deń (bili się dzień), biszа sja drugyj, tretiaho dni padoszа stjazi Ihorewy" (padły sztandary Igora).

„Bojan bo wieszczyj aszcze komu chotiasze pieśń tworiti, tohda puszczaszet desiat sokołow na stado łebedyj."

Ale jak greckie aoryst*y*, zdaniem uczonych, nie wielkiego były użytku, tak i nasze, z tej zapewne przyczyny, wcześnie z mowy wypadły. Wiek XIV przekazał nam je tylko w ułamku, i nie są nam znane ich zakończenia na wszystkie osoby i liczby.

Imiesłowy szczególniej, główną podstawą czasowania, bo w starodawnej Słowiańszyźnie imiesłowami były czasy przeszłe, obszerne miały użycie. Przybierając rozmaite kształty, rzeczowne, przymiotne, przysłówkowe, mogąc się przytem formować od słów dokonanych i niedokonanych, przechodnich i nieprzechodnich, służyły dogodnie do wyrażania rozmaitych względów i stosunków myśli. I tak:

1. Imiesłów czasu teraźniejszego objawiał się w trojakiej postaci: w kształcie rzeczownika, przymiotnika i przysłówka.

a) Pierwszy, niegdyś odmienny, zachował był z pierwotnych odmian tylko zakończenie pierwszego i czwartego przypadku na ąc, tworząc w tej formie składnię dla nas często kroć już niezwykłą i niezrozumiałą — n. p.:

(36) Młod jeśm (był) a już jeśm się zstarzał, ani jeśm widział prawego odrzucona, ani siemię jego szukając chleba (nec semen ejus quaerens panem).

(48) Nie będzie widzieć potopienia, gdy będzie widzieć umierając mądre (cum viderit sapientes morientes).

(57) Zaiste jest bog sądząc je na ziemi (judicans eos in terra).

(69) Odwrócicie się rychło zapalając się, iż mowlą mnie ej ej. (Avertantur statim erubescentes).

(108) Mijając przeniesiony (przenesiony) będzie synowie jego (Nutantes transferantur filii ejus).

(100) Chodząc po drodze niepokalanej, ten mi służył. (Ambulans in via immaculata hic mihi ministrabat).

(50) Jako ranieni śpiąc w grobiech, ichże nie jest pamięcien więcej. (Sicut vulnerati dormientes in sepulchris &c.).

Na uwagę zasługuje przykład użycia imiesłowu tego kształtu zamiast trybu bezokolicznego:

(126) Próżność jest wam przed światłością wstając (Vanum est vobis ante lucem surgere).

Zresztą posługiwano się nim i przysłówkowo, jak w dzisiejszej składni, n. p.

(17) Chwaląc wzowę gospodna.

(68) Uśilował jeśm wołając.

(49) Siedząc przeciw bratu twemu mołwił jeś.

2) Ten sam imiesłów w kształcie przymiotnika odmieniał się jak wszystkie przymiotniki przez rodzaje, liczby i przypadki, n. p.

(71) Zstąpi jako deszcz w runo i jako kropie kapające na ziemię.

(33) Szukający gospodna nie umniejszeni będą wszego ~~dobra~~ dobrego.

(161) Pokoj wieliki miłującym zakon twój, a nie jest pośmiewanie.

(33) Bójcie się gospodna wszystcy święci jego: bo nie ubostwa bojącym się jego. (Non est inopia timentibus eum).

(77) On za prawdę jest miłosierdny, zlutujący będzie grzechom ich...

(7) Straty swoje gorającymi uczynił jest.

Niewłaściwie zaś używany był niekiedy w znaczeniu biernem:

(65) Błogosławcie poganowie boga naszego i słyszący czyńcie głos chwały jego (Auditam facite vocem laudis ejus).

(92) Świadectwa twoja wierzące uczyniła się są barzo (Testimonia tua credibilia facta sunt nimis).

Było to nieumiejętne naśladowanie łaciny, podobnie jak w tłumaczeniu przez tenże imiesłów tak zwanego futurum periphrasticum, n. p.

(70) Aliż zwiastuję ramię twoje pokoleniu wszelkiemu, jeż przychodzące jest (generationi, quae ventura est).

3) Przysłówkowo wreszcie używany, miał dwojaką formę: na ę (ą) i ęcy (ący) (niekiedy ący), w obydwóch formach nieodmienny. Już od najdawniejszych czasów nie rozróżniano w nim przypadków ani rodzajów.

(134) Wywodzę obłoki od końca ziemie, błyskawice w deszcz uczynił. (Educens nubes ab extremo terrae &c).

(101) Ty wstanę zmiłujesz się Syon. (Tu exsurgens miseraberis Syon).

(39) Czekaję czekał jem gospodna, i usłyszał mię. (Exspectans exspectavi Dominum, et intendit mihi).

(146) Przyjmuję śmierne gospodzin, ale uśmierzaję grzeszne aż do ziemie ...
(Suscipiens mansuetos, humilians autem peccatores).

(112) Pobudzaję od ziemie niedostatecznego, a z gnoja wznaszaję ubogiego.
(Suscitans a terra inopem, et de stercore erigens pauperem).

(Symb. Athan.) Zwirchowany (t. j. doskonały) bog, zwirchowany człowiek, od dusze rozumne i człowieczego ciała sący (sącz).

Zakończenie przysłówkowe ący, ęcy, pozostało jeszcze do naszych czasów, lecz najwięcej w ustach ludu (n. p. zrobić co niechcący, stojący l. stojęcy).

4) Nieforemnością dziś wydaje się imiesłów ten formowany niekiedy od słów dokonanych, n. p.

(27) Głos † boży połamający cedry.

(103) Zmarszczający góry z wysokości ich (rigans montes).

(125) Idąc chodzili i płakali, ale ~~przyjdąc~~ przyjdą z weselem.

(~~80~~) ~~Uczynię~~ (t. j. ~~uczyniąc~~) albo buduję ~~Jeruzalem~~ gospodzyn, rozproszenia Izraelskie zbierze (Aedificans Jerusalem Dominus etc.)

(34) Wytargając potrzebującego z ręku mocnych jego (eripiens inopem).

(164) Rzekąc: tobie dam ziemię Kanaan.

II. Imiesłów bierny czasu teraźniejszego, dawniej od wielu słów formowany, jak n. p.

(142) Znamo (~~t. j.~~ znamy, t. j. znajomy) uczyń mi drogę, po jéż (sic) bych chodził.

(102) Znamy (t. j. znajomy) uczynił drogi swoje Mojżeszowi — (Notas fecit vias suas Mojsi) ~~itp.~~

ze ~~z~~ szkody języka już wcześnie przeszedł do przymiotników, na jakie uchodzą dziś: widomy, łakomy, oromy, i t. p.

III. Imiesłów czynny czasu przeszłego, dwojaki był, na ł, w, lub na szy; w obu zakończeniach odmieniany.

1) Pierwszy, który służył do określenia rzeczownika, albo do składu czasów dokonanych, przeszłego i przyszłego, miał zakończenia przymiotne, (~~rzeczpospolita, zgniły, t. j.~~) i mógł się formować nawet od słów nie przechodnich, co nie mało przyczyniało mowie zwięzłości i mocy — n. p.

(118) Omdlała jest we zbawieniu twojem dusza moja (Defecit in salutare tuum anima mea).

(6) Obróceni i zapłonęli (t. j. zawstydzeni) bądźcie barzo rychło.

(118) Omdlele jesta oczy moje w słowo twoje. (Defecerunt oculi mei in eloquium tuum).

(130) Panie, nie jest powyższono serce moje, ani wzniosłe jesta się oczy ~~moje~~ moje (neque elati sunt oculi mei).

(118) Spowiadać będę się tobie w prawości serca mego, iże zwykł jesm sądy prawoty twoje (quod didici judicia ~~j~~ justitiae tuae).

(119) Straty mocnego ostre, z węglim popuszczatym (cum carbonibus desolatoriis).

(101) By rozwiązał syny zabitych albo zginątych (filios interemtorum).

~~Jeszcze Stoj (w ...) mali przyjęte i przeminięte rzeczy.~~

2) Drugi na w i (*szy*) podobnego użycia, pierwiastkowo odmieniał się przez rodzaje, liczby i przypadki; lecz z dawna już zatraciwszy swoje odmiany, już w wieku XIV. miał tylko sam przypadek 1szy na szy, i w tej formie pozostał jak przysłówkowy i nieodmienny. Dziś imiesłów na szy wyraża tylko stosunek albo różnicę czasu, dawniej wyrażał nadto stan rzeczy albo czynność.

(84) Boże, ty obrociw się ożywisz nas. (Deus, tu conversus vivificabis nos).

(70) Rozmnożył jes wielmnostwo twoje, a obrociw się uweselił jes mię (et conversus consolatus es me).

(Prolog.) Ale ja wyjąw od niego miecz, uciął jemu głowę jego, i odjął jemu przekorę od synów Izraelskich.

(16) Porzuciwszy mię tegdy obstąpili są mnie (Projicientes me nunc circumdederunt me).

Mieli z dawna także sam imiesłów Czesi w swoim języku, i dotąd go używają, jak n.p. (w bajce Puchmajera Slimak i zając):

Toto řekl i spěšně dav se w skoky,
Stanul w půlcestě —
Právě w čas, i wyskočiw a pospíchaje,
Darmo wšak se žene po šneku.

Jeszcze w starożytniejszej formie zachował się w Sądzie Lubuszy:

Wsta Lubusza z otcia zlata stola — (t. j. wstawszy Lubusza z złotego ojcowskiego stolca czyli tronu).

Czas przeszły dokonany składał się z imiesłowu czynnego czasu przeszłego na ł lub w, i słowa posiłkowego być, które zawsze po nim całkowicie dokładano. Była to forma czasowania

odrzeczna, znajdowała się w języku starosłowiańskim, i miały ją inne języki słowiańskie.

Przykłady:

Ja jesm spał i naspał jesm się, i wstał jesm, bo gospodzin przyjął mię.

(36) Szukał jesm jego, a nie jest naleziono miasto jego.

(30) Tego dla wysłuszał jes głos prośby mojej.

(52) Rzekł jest głupi na swojem sercu: nie boga (t.j. niema Boga).

(59) Napoił jes nas winem skruszenia (Potasti nos vino compunctionis).

(64) Nawiedził jes ziemię i upoił jes ją.

(118) Jenoszła jesm jo i potępiony, prawot twoich nie zapomniał jesm.

(68) Przeciwo mnie mołwili są, iż siedzieli we wrociech (adversum me loquebantur).

(105) Zapomnieli są skutków albo dział jego, nie chowali są rady jego.

— I żądali są żądze na puszczy (et concupierunt concupiscentiam).

(129) Wychod wod wywiedła jesta oczy moje, iże nie strzegła zakona twego (Exitus aquarum deduxerunt oculi mei).

(54) W domu bożym chodziła jesva z przyłubicniem.

(61) Bieżał jesm w łacności picia (in siti).

(63) Bo naostrzyli są jako miecz języki ~~swoje~~ swoje.

(54) I rzekł jesm: kto mi da pierze jako gołębicy, a polecę i odpoczynę.

(17) Bo są się wzmogli na mię (quoniam confortati sunt super me).

(106) Zbłądzili są na puszczy bez wod, drogi miasta przebyta nie naleźli.

(1) Błogosławiony mąż, jen jest nie szedł po radzie niemiłościwych, i na drodze grzesznych nie stał jest, i na stolcu nagłego spadnienia nie siedział jest.

Wszelako w Psałterzu floryańskim napotykamy już ślady tworzącej się formy ściągniętej — n.p.

(38) Oniemiał jesm, uśmierżon jesm, i milczałesm od dobrych (et silui a bonis).

(19) Oni obłożowali są się i padli, ale my wstali jesmy i wskłoniliśmy się (et erecti sumus).

(43) To wszystko przyszło jest na nas, ani smy zapomnieli ciebie.

(117) Błogosławiliśmy wam z domu panowa.

(105) Zgrzeszyli jesmy cz otcy ~~naszymy~~ naszymi; po krzywdzie smy uczynili.

W trzeciej osobie liczby pojedynczej i mnogiej opuszczane już było często słowo posiłkowe, jak n. p.

(77) Rozdarł opokę na puszczy i napoił je. Przeniosł wiatr z nieba i t. d.

(104) Rozdarł opokę i popłynęły wody, poszły są po suszy rzeki.

— Posłał przed nim męża w sługę. Postawił gi panem domu swego. I rozmnożył lud swoj silno. Rzekł i przyszła kobyłka. Obrocił wody ich w krew i pobił ryby ich.

(134) Wszytko, cokoli chciał, uczynił pan na niebie i na ziemi, w morzy i we wszech głębokościach.

W ten sam sposób tworzył się i czas zaprzeszły, i używany był jak dziś w trybie oznajmującym, warunkowym i łączącym — n. p.

(54) Bo by mię był poklął nieprzyjaciel, cierpiał bych był owszem. (Si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utique).

— Aby ten, jenże mię nienawidział, na mię wielikie rzeczy mołwił, skrył bych się był snadź od niego. (Et si is, qui oderat me, super me magna locutus fuisset, abscondissem me forsitan ab eo).

(93) Bo by bog nie podpomogł mię, przez mała przebywała była w piekle dusza moja.

(80) Za nic snadź nieprzyjaciele ich uśmierzył bych był, i na zamącające je posłał bych był rękę moję.

— Czas przyszły dokonany wyrażał się przez słowa dokonane, mające formę czasu teraźniejszego, a znaczenie czasu przyszłego — n.p.

(5) Wnidę w dom twój, pokłonię się u kościoła świętego twego w bojaźni twojej.

(23) Kto wstąpi na górę bożą, albo kto stanie na miejscu świętem jego?

(128) Bądźcie jako siano strzeszne, jęż ~~[illegible]~~ drzewej, niż je wytargają, zwiędnie.

(48) Brat nie odkupi, odkupi człowiek.

(50) Tegdy przyjmiesz ofiarę sprawiedliwości, modły i ofiary; tegdy włożą na twój ołtarz cielęta.

*) Podobnie jak w dzisiejszej składni, czas przyszły dokonany używany bywał zamiast czasu teraźniejszego, dla ożywienia mowy, zwłaszcza w opowiadaniu historycznem — n.p.

(106) I poniżono jest serce ich w robotach, i rozniemożą się, i nie było jen by pomogł. (Infirmati sunt, nec fuit qui adjuvaret.)

(103) Wzeszło jest słońce i zgromadzili są się, a w barłodzech swoich się składą.

Tryb rozkazujący kończył się pospolicie na i, y, wszelako forma ta nie była powszechna i ~~gramatycznie~~ prawidłowo ustalona; tworzył tryb rozkazujący swoje zakończenia rozmaicie.

(42) Wypuści światłość twoją i prawdę twoją.

(137) Dzieła ręku twoju nie gardzi (ne despicias).

(5) Słowa moja uszyma wzwiedz gospodnie.

(70) Boże, nie oddalaj się odemnie, boże mój na pomoc moją wzglodni (się).

(4) Gniewajcie się a nie zgrzeszajcie, iż mówicie w waszem sercu, i w przybytcech waszych skruszajcie się.

Brak osobnego zakończenia na osobę trzecią zastępowano formą drugiej osoby,

tak w pie-

*) Niekiedy, dla braku odpowiedniej formy, służył tt także do wyrażenia czasu teraźniejszego, n.p. (102) Jen się zlituje nad wszemi [illegible] twemi (Qui propitiatur omnibus [illegible]).

tak w pojedynczej jak i mnogiej liczbie — n. p.

(7) Skończaj się złoba grzeszników (Consumetur nequitia peccatorum).

(107) Będzie synowie jego we zgubę (Fiant nati ejus in interitum).

(7) Goń moję duszę nieprzyjaciel, i utap i połłocz w ziemię żywot moj, i sławę moję w proch wwiedzi.

(77) Rozumiejcie lud moj zakon moj.

Zamiast czasu przyszłego dokonanego służył niekiedy czas teraźniejszy, dla niedostatecznego ~~odró~~ jeszcze odróżnienia słów dokonanych od niedokonanych, których formy często się z sobą mieszały; n. p.

(8) Wy za prawdę jako ludzie mrzecie (zam.: umrzecie, moriemini).

W czasie teraźniejszym i przeszłym zachowywały się jeszcze starodawne formy dłuższe, na aję, eję, yję; ejał, ojał, i t. d.

(89) Kto znaje moc gniewu twego.

(36) Znaje gospodzyn drogę niepokalanych.

(102) Tako się jest zlutował gospodzyn nad bojącymi siebie, bo on znaje złożenie nasze.

(141) Wylewaję przed obliczym jego modlitwę moję, i zamęt (t. j. smutek) moj przed nim powiedaję. (Effundo in conspectu ejus orationem meam &c).

(102) Jenż wypłacaję (wypłaczuje) ze straty żywot moj (Qui redimit de interitu vitam meam).

— Jenże uzdrawiaję wszeczki niemocy twoje.

(21) ~~Chwiejali~~ Chwiejali (zam.: chwiali).

Niektórych słów ~~formy~~ odmiany nie były jeszcze wcale ustalone, jak to widzieć w następujących przykładach:

(17) Wszedł jest dym w gniewie jego, a ogień od oblicza jego zażegł się jest.

(84) Prawda z ziemie weszadła jest. (Veritas de terra orta est).

(27) I wzkwitło jest ciało moje (Et refloruit caro mea).

(102) Jako kwiet polny, tak odektwie (otektwe).

(77) Młode ich zniadł ogień (Juvenes eorum comedit ignis).

(139) Iż to myślili są lichotę w sercu, wszego dnia ustawowali boje.

× (136) Przylnie (t.j. przylgnij) język mój ku krtaniu memu, aże (t.j. jeżeli) nie spomienę ciebie.

Niektóre słowa miały inne wtedy formy, jak n.p.

(Cant. Moys.) Pojmy (t.j. piejmy) gospodnu, sławnie uczcion jest: konia i włodarza wrzucił jest w morze.

(106) Wylita się ~~swad~~ (t.j. wylała) swada na książęta, i błędzić je uczynił w przezdrożu.

(78) Pomsta krwie sług twoich, jaż rozlita (t.j. rozlana) jest.

× (11) Bo zmality są się prawdy ~~od synów~~ od synów ludzkich (diminutae sunt veritates).

× (147) Karze daje śnieg jako wełnę, mgłę jako popiół rozsypa.

(47) widzęc (widząc)

× (13) Rychłe nogi ich ku przelaniu krwie.

(73) Jako w lesie drzew wysiekli drzwi jego.

VI.

Przysłówki.

Przysłówki niektóre miały kształt odmienny od dzisiejszych, a niekiedy różniły się i znaczeniem. Do takich należą:

ajza (ayza) jeżeli nie jest błędnem w pisaniu połączeniem dwóch osobnych wyrazów (a yza) znaczyło to samo co aza, azali.

(7) Bóg sędzia prawy, mocny i śmierny, ajza (ayza) się będzie gniewać po wszytkie dni (Numquid irascetur).

Dzisiejszy (w Ps. 84) czytamy: Aza na wieki gniewać się będziesz nam?

barzo, zamiast późniejszego bardzo. W tej formie używany jest jeszcze w XVI, a nawet w XVIII. (wieku)

(95) Wieliki gospodzyn i chwalny barzo.

(6) I dusza moja zamącona jest barzo.

bliżu

blizu (blyzu) zamiast blisko.

(118) Blizu bądź gospodnie, a wszytki drogi twoje prawda (Prope es tu Domine).

(84) Za prawdę wszakoż blizu bojących się jego zbawienie jego.

dojądż, zamiast dopokąd.

(103) Śpiewać będę bogu memu, dojądż jeśm. (Psallam Deo meo, quamdiu sum).

dokąd długo, zam: jak długo, ~~dopokąd~~ To samo co dojądż.

(145) Będę piać bogu memu, dokąd długo jeśm (quamdiu fuero).

gorze, przysłówek w stopniu wyższym, używany zamiast równego, służył pospolicie za wykrzyknik, i znaczył to samo co biada! n.p.

(119) Gorze mnie, iż przebyt mój przedłużył się jest. (Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est).

jako, z odpowiednim sobie tako.

(1) Nie tako niemiłościwi, nie tako, ale jako proch, jenże wmiata wiatr od oblicza ziemie.

jeliko (gelyko) późniejsze iłko, znaczyło to samo co ile, jak wiele.

(102) Eliko jest wschod od zapada i t. d.

kako, pierwotnie zamiast jako. A kako długo zam: jak długo.

(103) Kako wielebny są dzieła twoja gospodnie.

(83) Kako (Kaco) mili przybytkowie twoi gospodnie mocy.

(10) W bodze imam nadzieję, kako mówicie mojej duszy (quomodo dicitis animae meae).

(22) Utuczył jeś w oleju głowę moję, a kielich mój upawający kako święty jest.

(72) Kako dobry Izrael bog tym, iż są prawego serca.

(12) Kako długo kłaść będę rady w duszy mojej (Quamdiu...).

Kamo, zam: dokąd.

× iuż (iusz), iuże (iusze), zam: nine, teraz. (108) Sława ocu i synowi i świętemu duchu, jako była w początku i iuż i zawżdy (sic) i na wiek wieków. (76) I rzekł jeśm: iuże uchwacił jeśm to (Et dixi: nunc coepi).

(138) Kamo pojdę, a kamo od oblicza twego uciekę?

Kegdy, zam: kiedy, gdy.

(34) Gospodnie, kegdy (kegdi) weźrzysz, wroci duszę moję od złości ich.

Kielko (kelko) zamiast ile, jak wiele.

(77) Kielko słyszeli i poznali jesmy ję (Quanta audivimus et cognovimus ea).

— Kielko kazał oćcom naszym zjawiona je uczynić je synom swoim (Quanta mandavit ~~patr~~ patribus nostris nota facere &c).

— Kielkokroć roszurzali (t.j. rozjurzali) ~~(…)~~ się ji na pustyni, w gniew pobudzali gi, w przewodźcu (Quoties exacerbaverunt eum &c).

Kole i koli, przysłówkowe przyrostki, jak późniejsze kolwiek.

(Symb. Athan.) Ktoryżkole chce zbawion być, i t. d.

(55) W ktoryżkoli dzień wzowę cię, owa poznał jesm, bo bog moj jes.

(48) Ktoryżkoli ziemianie i synowie ludzey —

(1) Wszystko, cokoli (czsocoli) uczyni, przespieje.

(Symb. Athan.) Jenże, jakokoli bog jest i człowiek, nie dwa wżdy ale jeden jest.

nie, przysłówek przeczący, zastępował sam przez się wyrażenie nie jest, niema.

(68) Nie dostatku. (Non est substantia).

(18) Nie mołw, ani powieści. (Non sunt loquelae, neque sermones).

(52) Rzekł jest głupi na sercu swojem: nie boga (t.j. niema boga).

W zdaniach przeczących, stał po prostu ze słowem być, bez zmiany konstrukcyi:

(31) Nie bądźcie jako koń i muł, w ichże nie jest rozum.

(37) Nie jest zbawienie w ciele mojem.

(85) Nie jest rowiennik tobie w bodzech gospodnie.

(145) Nie pwajcie w książęta, w syny ludzkie, w ichże nie jest zbawienia.

niegdy, zam: kiedy l. kiedyś.

~~(12) Oświeci oczy moje, bych nigda nie usnął we śmierci (ne unquam), by niegdy nie rzekł nieprzyjaciel moj (ne quando) przemogł jesm przeciw jemu~~

nigda

nigda zam: nigdy lub kiedy w zdaniu przeczącem.

(12) Oświeci oczy moje, bych nigda nie usnął we śmierci (ne umquam), by niegdy nie rzekł nieprzyjaciel moj (ne quando): przemogł jsem przeciw jemu.

(27) Boże moj, nie milczy ode mnie, by niegdy nie milczał odemnie (ne quando).

ninie zam: teraz.

(112) Bądź imię jego błogosławione od ninie (nync) aż na wieki.

(1) Sława ocu i synowi i świętemu duchu, jako była z początka i ninie i wzda i na wieki wiekom.

* owszegy zam: owszem.

(Symb. Athan.) Jeden owszegy (bog) nie zmieszaniem postawy, ale jednotą persony.

* takież zam: także.

(Symb. Athan.) Takież wszechmogący oj ociec, wszechmogący syn, wszechmogący duch święty.

tako, z odpowiednim sobie jako, l. jakoż.

(Symb. Athan.) Tako jakoż wszytko już przepowiedziano jest, i t. d.

tamo zam: tam. (1) Nie tako niemiłościwi, nie tako, ale jako proch, jenże rzuca wiatr ~~od obl~~ (oblicza ziemie.

(67) Tamo Beniamin jenoszka (t. j. młodzieniec) w myśli wysokiej.

(22) Na miejsce pastwy tamo mię postawił.

(75) Tamo złamał jest siły.

(136) Na rzekach babilońskich tamo siedzieli jesmy i płakali:

już ~~juże~~ ob. już, i. juże,
~~juże~~ (~~[illegible]~~) ~~zam: ninie, teraz~~

~~(108) Sława ocu i synowi &c. i jeż (~~już~~) i zwdy (sic) i na wiek wiekom.~~

~~Przysłowek ten, raz tylko w Kodexie flor. użyty, zdaje się być pochodzenia czeskiego.~~

wzdy, weżgdy (~~weszgdy~~), weżgi (~~wezgi~~), wszegdy, wzda, to samo co zawsze.

(118) Dusza moja w roku moju (sic) weżgi (weszghy).

* odięd (odżąd), odtąd.

* prawie, sprawiedliwie, [illegible]

* ~~[illegible]~~ (76) I rzekł jeśm: juże [illegible]

(24) Oczy moi wezdy (weszdy) do gospodna, bo on wytargnie z sidła nogi moje. (Oculi mei semper ad dominum).

(118) Zakon połóż mi gospodnie, drogę prawot twoich, i szukać ij będę wezgdy ~~(wezgdy)~~ (weszgdy). (Et exquiram eam semper).

— I strzedz będę zakona twego wezgi (weszgdy). (Et custodiam ~~tuam~~ legem tuam semper).

(15) Przyglądał (jesm) gospodna w obezrzeniu mojem wezegdy. (Providebam dominum in conspectu meo semper).

(33) Wezdy ~~(wezdy)~~ chwała jego w uściech moich (Semper laus ejus in ore meo).

(39) Wzegdy pomyślion bądź gospodzyn.

(1) Sława ojcu i synowi i t. d. jak była z początka i ninie i wzda (et nunc et semper).

Przymiotniki z zakończeniem rodzaju nijakiego na e, o, które później złożyły formę przystówkową, były rzeczownie brane, i miały swoją deklinacyę. Ślady takowej deklinacyi pozostały jeszcze w dzisiejszej mowie, i stały się dla nas osobliwością. np. z daleka, z dawien dawna, bez mała, i t. p.

(118) Dobrze mnie zakon ust twoich (Bonum mihi lex oris tui).

(24) Dusza jego w dobrze przebywać będzie.

(36) Nie miłuj, aby zło płodził.

Stopień wyższy od przystówkowego wyrazu dobrze nie miał jeszcze stale oznaczonej formy.

(117) Dobrze jest pwać w pana, niż pwać w człowieka.

— Dobrze jest dbać w gospodna, niż dbać w książęta.

VIII.

Przyimki.

Podobnie

Podobnie jak przysłówki, i przyimki niektóre różniły się kształtem od dzisiejszych, a niekiedy odmienne miały użycie.

bez ob. przez.

dla, na wzór czeskiego, stawiany bywał po części po wyrazie od niego rządzonym, n. p.

(30) Tego dla wysłuszał jes głos prośby mojéj.

(72) I rzekł jesm, tego dla przez winy sprawił jesm serce moje (Ergo sine causa justificavi cor meum).

× k, w skróconej formie zamiast ku, w częstem było użyciu.

(129) Z głębokości wołał jesm k tobie gospodnie, usłysz głos mój.

(24) K tobie gospodnie podźwignął jesm duszę moję.

(101) Wołanie moje k tobie przyjdźi.

ku, zwykle używane zamiast do.

(13) Rychłe noji ich ku przelicin krwie (t. j. do przelania krwi).

(106) I wołali są ku gospodnu.

(41) Jakoż żąda jeleń ku studniam wod, tako żąda dusza moja k tobie boże.

(27) Wysłuszaj gospodnie głos mojéj prośby, gdy proszę ku tobie, gdy podnaszaję ręce moje ku kościołu świętemu twemu.

Proszę ku tobie znaczy tu: modlę się do ciebie (oro ad te).

Kromie, zam: krom l. kromia, okrom.

(Cant. Ann.) Nie jest święty jakoż jest gospodzin, ani też jest iny kromie ciebie.

miedzy, zam: późniejszego między. Ta forma utrzymywała się jeszcze przez cały wiek XVI.

(6) Zostarzał jesm miedzy (medzi) wszemi nieprzyjacioły moimi.

(9) Powiadajcie miedzy ludem nauki jego.

ot l. ote, zam: od, ode (jak w starosławiańskim), samo i w połączeniu z innemi wyrazami. Wszelako napotyka się dość często i w nowszej formie od, ode.

(101) Ot pokolenia aż do pokolenia lata twoja.

× 1. 7. g. 12. ×

(21) Ale ty gospodzie nie oddalaj pomocy twojej otemnie (otemne).
Nie odchodzi otemnie.
(30) Wytargń mię z ręku nieprzyjacielow moich, i ot tych co mię gonią.
(21) Otworzyli są na mię usta swoja.
(38) Otejmi (t. j. odejmij) otemnie plagi moje.
(88) Otewrocił jes obrząd sługi twego. (Evertisti testamentum servi tui).
(9) Nie poruszon będę od pokolenia w pokolenie.
(37) Ryczał jesm ode tkania serca mego.
(6) Odstąpcie odemnie wszytcy iż czynicie lichotę.
(87) Oddalił jes odemnie przyjaciela i bliźniego mego.
(26) Nie odwracaj oblicza twego otemnie. Nie odchylaj się w gniewie od sługi twego.
(117) Ot ninie aż na wieki.

podług, w znaczeniu dzisiejszego wedle.
(1) A będzie jako drzewo, jeż szczepiono jest podług ciekączych wod.

~~pośród, używany niekiedy jak rzeczownik.~~
~~(135) Jen rozdzielił morze czyrwone w rozdzielenia, i wywiodł Izrael przez pośrod (t. j. przez środek) jego.~~

prze, różny znaczeniem i rządem od przyimka przez.
(6) Zbawiona mię uczyń prze miłosierdzie twoje.
(43) Wstań gospodzie, wspomoży nas, i zbaw nas prze imię święte twoje.
(11) Prze nędzę nieimających (t. j. biednych) i prze tkanie ubogich ninie wstanę, mówi gospodzin.
(16) Prze słowa warg twoich ja jesm strzegł drog twardych.
(105) I gaban jest Mojżesz prze nie. (Et vexatus est Moyses propter eos).
W połączeniu z zaimkiem co, tworzył wyraz pytający* przecz (t. j. prze co).
(2) Przecz zgrzytało pogaństwo, a ludzie myślili są próżności.

* lub oznaczający przyczynę

przeciwo

przeciwo i przeciwu, zam. przeciw.

(2) Książęta zeszli się na gromadę przeciwo gospodnu i przeciwo jego pomazańcu.

(31) Rzekł jeśm, sporządać się będę przeciwo mnie samego (sic) nieprawdę moję gospodnu. — Błędem jest, a może omyłką tylko, samego zamiast samemu.

(118) Bo siedzieli są książęta, przeciwu mnie mołwili.

(50) Grzech moj przeciwo mnie jest.

przez 1. przeze, w znaczeniu dzisiejszego bez, samo przez się i w połączeniu z innemi wyrazami.

(14) Jenże wchodzi przez winy i czyni prawdę. (Qui ingreditur sine macula).

(43) Przedał jes lud twoj przez myta. (Vendidisti populum tuum sine pretio).

(17) Bo kto bogiem przez gospodna, albo kto bogiem kromia boga naszego?

(9) Rzekł wiem jest w sercu swojem: nieporuszon będę od pokolenia w pokolenie przeze zła (sine malo).

(14) I darów na przezwinnych (super innocentes) nie brał jest.

Dotąd w wszech ludu przyimek przez to znaczenie zatrzymał. Wszelako natrafia się w Kodexie flor. i na przyimki bez i przez brane i w dzisiejszem ~~brane~~ znaczeniu, n. p.

(135) Jenże przewiodł lud swoj przez puszczą.

— Zbłądzili są na puszczy bez wod.*

s lub se, zam. z, ze.

(17) S świętym święt będziesz, a s mężem bezwinnym bezwinny będziesz.

(100) Pysznego oka a niesytego serca, s tym (sstim) jeśm nie jadł (cum hoc non edebam).

(2) Służcie bogu w strasze, i weselcie się jemu se drżenim.

(22) Nie będę się bać zła, bo ty se mną (semną) jes.

(1) Sława ocu i synowi i świętemu duchu, jako była ~~z~~ s początka i t. d.

Dotychczas w wszech ludu ten przyimek taki kształt zachował.

z, właściwie iz (75) forma pierwotna, starosłowiańska.

(105) Zgrzeszyli jesmy iz (75) ocy naszymi, po krzywdzie smy uczynili. (Peccavimus cum patribus nostris).

*(17) Z mężem bezwinnym bezwinny będziesz.

VIII.
Spojniki.

Wiele spojników nie miało stale określonego znaczenia; niektóre z czasem zupełnie je zmieniły, albo wyszły z użycia. Do takich należy:

aby (w znaczeniu: chociażby, jakoby):

(54) Aby ten, jenże mię nienawidził, na mię wielikie rzeczy mowił, skrył bych się snadź od niego (t. j. chociażby na mnie wielkie rzeczy mowił.)

(35) Rzekł jest krzywy, aby nie zgrzeszył sam w sobie; nie bojaźni bożej przed oczyma jego (t. j. jakoby nie zgrzeszył — albo, że nie zgrzeszył).

acz, znaczyło: jeżeli, jeżeli zaś, chociaż, choćby, kiedy lub gdy, skoro, czy l. atoli, czy-czy, i inne względy.

(57) Acz za iste owszem sprawiedliwość mowicie, prawie sądźcie synowie ludzcy. (Si vere utique justitiam loquimini, recte judicate filii hominum).

— I rzecze człowiek: acz za iste jest owoc prawemu, za iste jest bog sądzęc je na ziemi (Si utique est fructus justo, utique est Deus judicans eos in terra).

(88) Acz za prawdę synowie jego ostali się zakona mego, a w sądzich moich nie chodzili; acz sprawiedliwości (sic) moje pokalali, a kaźni moich nie strzegli; nawiedzę w miotle lichoty ich. (Si autem dereliquerint filii ejus legem meam, et in judiciis meis non ambulaverint, si justitias meas profanaverint, et mandata mea non custodierint etc).

(65) Lichoty acz jeśm przyględał w sercu mojem, nie wysłucha gospodzin. (Iniquitatem si aspexi in corde meo).

(138) Acz wstąpię w niebo, ty tamo jes; acz wstąpię do piekła, tu ty jes — (t.j. czy wstąpię w niebo, czy wstąpię do piekła).

(136) Przylni język mój ku krtani ~~(ku)~~ memu, acz nie spomienę ciebie, ~~jeżeli tam~~ acz nie położę cię Jeruzalem na początku wesela mego. (si non meminero tui, si non proposuero Jerusalem &c.).

(138) Acz pobijesz boże grzeszne, mężowie krwi odstąpajcie odemnie* (~~Si occideris deus peccatores, viri sanguinum declinate a me~~).

(7) Acz się nie obrócicie, miecz swój zaniósł jest (bog). (~~Nisi~~ Nisi conversi fueritis &c.).

(22) Bo acz bych chodził pośród cienia śmierci, nie będę się bać, bo ty se mną jes. (Nam etsi ambulavero, t.j. chociażbym chodził ~~in medio umbrae mortis~~).

(138) Bo widz, acz jestli droga lichoty we mnie (Et vide, si via iniquitatis in me est).

(131) Acz wyjdę (się) w stan domu mego, acz stąpię w łoże postania mego, acz dam sen oczyma moima, a powiekam moim drzemanie (Si introiero in tabernaculum domus meae, si ascendero in lectum strati mei, si dedero somnum oculis meis).

(7) Gospodnie boże, acz jesm uczynił to, acz jest lichota w moju ręku, dostojen jest bych spadł od nieprzyjaciół prożnych. ~~(Si feci istud &c)~~.

(18) Acz mnie nie będą panować, tedy przez zakała będę.

(12) Iż męczą mnie, weselić się będą, acz poruszon będę. (Exultabunt si motus fuero).

(49) Acz nie będzie chcieć się jeść, nie powiem tobie (t.j. chociaż mi chcieć się będzie itd.).

Tenże sam spojnik z przyrostkiem li, znaczy dzisiejsze acz, lubo:

*(t.j. gdy pobijesz Boże grzeszne)

~~aczli~~ (40) Aczli jest (ie) wszedł, eż (esz) by uirzał, prożność jest mowił. (Etsi in-
grediebatur ut videret vana loquebatur)

29v

ajza (ayssa) jeżeli nie jest błędnem w pisaniu
połączeniem dwóch osobnych wyrazów (a jza),
znaczyło to samo co aza, azali ~~albo czyli~~
(7) Bóg sędzia prawy, mocny i śmierny, ajza (ayza)
się będzie gniewać po wszystkie dni (Numquid).

nie. Niekiedy stawiane było

-ia, ani się obrocę aliż zginą,

dopóki nie zginą, aż zginą.

-dź na prawicy mojéj, aliż położę
nieprzyjaciele twoje podnożek nóg twoich (donec ponam inimicos tu-
os &c.).

(126) Aliż gospodzyn uczyni dom, po prożności działają, iż czynią ji. (Nisi
Dominus aedificaverit domum &c.)

— Aliż (alesz) gospodzin strzedz będzie miasta, na prożność czynią iż
strzegą jéj (Nisi Dominus custodierit civitatem &c).

(Symb. Athan.) Ta jest wiara krześciańska, jąż aliż wszelki wiernie i twardo
wierzyć będzie, zbawion być nie może. (Nisi).

(107) Bo wielikie jest na niebiesiech miłosierdzie twoje, i aliż do obłoków
prawda twoja (et usque ad nubes veritas tua) ~~t jo aż do obłoków~~

(71) Wznidzie we dniech jego sprawiedlność i ~~optw~~ opłwitość pokoja, aliż
odniesion będzie miesiąc (donec auferatur luna).

(72) Aliż wnidę w święcość bożą i ~~z~~ rozumieć będę w posładkoch ich.
(Donec intrem in Sanctuarium Dei et intelligam in novissimis
eorum).

(70) Boże nie ostawiaj mię, aliż zwiastuję ramię twoje pokoleniu wsze-
likiemu, jęż przychodzące jest (donec annuntiem brachium
tuum &c).

(Cant. Moys.) Bądźcie nieporuszeni jako kamień, aliż przejdzie gniew twój
gospodnie, aliż przyjdzie lud twój, ten, jegoś osiadł.

a

aza, i z przyrostkiem li, azali, to samo co czyli.

(77) I źle mówili się o bodze, rzekli się: Aza (asza) może bóg gotować stół na puszczy? (numquid poterit Deus parare mensam in deserto).

(49) Aza jeść będę mięso byków, albo krew koztową pić będę? (Numquid manducabo carnes taurorum).

(87) Azali kto mówić będzie w grobie miłosierdzie twoje? (Numquid narrabit &c.).
— Azali poznany będą we ćmach dziwy twoje?

(76) Azali na wieki porzuci bog? (Numquid in aeternum projiciet Deus).

Tenże sam spójnik w formie złożonej:

azaliwiem (azaliwiem) zam: bo czyliż, albo czyliż bowiem.

(40) Słowo liche postawili się przeciwo mnie, azaliwiem, jen śpi, nie przyłoży aby wstał?
(Verbum iniquum constituerunt adversum me: numquid, qui dormit, non adjiciet ut resurgat).

bo, kładzione było czasem po wyrazie głównym.

(9) Widzisz bo ty trud, i boleść znamionujesz.

cz, cze, znaczyło iż, aż, a, ponieważ. * ~~Złożone z spójnikiem by (bych) znaczyło iżby, aby.~~

(105) Chwalcie gospodna, cze (csze) dobry.

(Symb. Athan.) Nad starymi rozumiał jeśm, cze (csze) kaźni twoich szukał jeśm.

(36) I jeszcze malutko, cz (csz) nie będzie grzesznik. (Et adhuc pusillum, et non erit peccator).

(9) Postaw gospodnie zakonanośćę nad nimi, iż bycho ~~widzieli~~ wiedzieli pogany cz (csz) ludzie sąć (Constitue Domine legislatorem super eos, ut sciant gentes quoniam homines sunt).

(101) A królowie cz bycho służyli gospodnu. (Et reges ut serviant Domino).

(118) Wołał jeśm ku tobie, zbawion mię uczyń, cz bych strzegł kaźni twoich. (Clamavi ad te, salvum me fac, ut custodiam mandata tua).

ibo (nakształt łacińskiego etenim) złożone z i i bo.

* złożone z spójnikiem by (bych) znaczyło iżby, aby, ażeby.

× (106) Ibo starł jest wrota mosiędzowa (Quia contrivit portas aereas).

li, spojnik enklityczny, zamiast czy, jeżeli.

(52) Bog z nieba wezrał jest na syny ludzkie, by widział, jest-li rozumny albo szukający boga.

(129) Będzieszli lichoty chować panie, panie kto ścirpi?

owa, zam: oto l. ano.

(50) Bo owa w lichocie ~~p~~ poczęt jesm się, i w grzeszech poczęła mię mać moja. (Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum).

(36) I szedł jesm, a owa nie było go. (Et transivi, et ecce non erat).

(10) Bo owa grzesznicy naciągnęli są łęczyszcze (Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum).

pak ×(zwyczajne w czeskim języku) znaczyło zaś.

(115) Wierzył jesm, przetoż mowił jesm, ale ja pak uśmierzył (sie) jesm wielmi (ego autem humiliatus sum nimis).

tegdy, t. j. wtedy, a w skróconej formie tedy.

(18) Acz mnie nie będą panować, tegdy przez zakała będę (Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ~~ero~~ ero).

(2) Tegdy mołwić będzie k nim w gniewie swoim. (Tunc loquetur ad eos in ira sua.

(50) Tegdy przyjmiesz ofiarę sprawiedliwości. (Tunc acceptabis sacrificium justitiae).

(125) Tegdy napełniona są radości usta nasza.

(16) Porzuciwszy ~~tegdy~~ mię tegdy obstąpili mię. (Projicientes me nunc circumdederunt me).

(39) Ofiary za grzech nie żądał jes, tegdy jesm rzekł: owam przyszedł. (Holocaustum pro peccato non postulasti, tunc dixi: ecce venio).

× jiście (jistcie) zamiast: iście (iście) zam: li.

wiem, zam.: bowiem l. zaś. Czasem poprzedzało je bo, które jednak oddzielny stanowiło wyraz. Niekiedy także łączyło się z spójnikiem azali.

(106) Prze krzywdy wiem ich uśmierzeni są. (Propter injustitias enim suas humiliati sunt).

(39) Ja wiem żebrak jeśm i ubogi (Ego autem mendicus sum et pauper).

(43) Wszako bog szukać będzie tych, on wiem wie skrycia serca. (Nonne Deus requiret ista? ipse enim novit abscondita cordis).

(51) Ja wiem jako oliwa owocająca w domu bożym (Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei).

(9) Rzekł wiem jest w sercu swojem, nie poruszon będę od pokolenia w pokolenie przeze zła. (Dixit enim in corde suo &c.).

(15) Uwrozy spadły są mnie w światłych: bo wiem dziedzictwo moje światło jest mnie. (Funes ceciderunt mihi in praeclaris: etenim hereditas mea praeclara est mihi).

W połączeniu ze spójnikiem azali, ob. wyż. azaliwiem. Ze spójnikiem ani:

wszako zam.: wszak. (73)

(84) Za prawdę wszako bliżu bojących się jego zbawienie jego.

~~wzda~~, ~~to samo co zawżdy l. zawżdy~~ (52) Wszako wzwiedzą wszyscy iż czynią lichotę, iż żrą lud moj jako karmę chlebową.

wzdy, używane było ~~w niektórych znaczeniach~~ za dzisiejsze wszelako, przecież, atoli, wszak l. wszakże, ~~przeważnie, a niekiedy~~ a po większej części tylko dla pełności mowy. ~~Jeszcze w XVI wieku w czystem było użyciu.~~

ż, że, przyrostek dodawany na ~~końcu wyrazów~~ koniec wyrazów, zwłaszcza nieodmiennych:*

(41) Jakoż żąda jeleń ku studniam wod, tako żąda dusza moja k tobie boże.

~~(76) I rzekł jeśm, już uchwycił jeśm tu przemiana prawice bożej wysokiej.~~

* (Cant. Ann.) Nie jest święty jakoż jest gospodzyn.

* jać, jako, wszak, i t. p.

IX.

Składnia.

Składnia w ustnej mowie musiała już znacznie być ustaloną, jak to okazuje w pojedynczych zdaniach syntaktyczny związek jednych części z drugiemi, gdzie zwłaszcza tłumacz stał się mniej skrępowanym obowiązującą dykcyą wulgaty. Co tu było właściwego językowi, odwiecznego i słowiańskiego, to występowało w formach pierwotnych, zwyczajnych, poniekąd już wtedy przestarzałych i wychodzących z użycia.

Różnice, ~~k~~ jakie zachodziły między ówczesną a dzisiejszą mowy konstrukcyą, odnoszą się głównie do składni zgody i rządu. Dla tych różnic uderzających, składnia ówczesna wydaje się nam częstokroć osobliwą. Przyznać atoli potrzeba, że nie wszystkie zmiany ~~po~~ późniejsze wypadły na korzyść języka.

I.

Z najdawniejszych form zachowała się jednostajnie: zgodność zakończenia 1go przypadku liczby mnogiej imion rzeczownych rodzaju nijakiego, z należącemi do nich przymiotnikami, tudzież imiesłowami i zaimkami przymiotnemi — n.p.

4 (64) Słowa złych przemogła się nad nami (Verba iniquorum praevaluerunt super nos).

3 — Pola twoja napełniona będą żyzny.

1 (103) Nasycona będą drwa polna, a cedrowie libańscy, jenże sadził jest, tamo wroblowie gniezdzić będą.

2 (67) Ziemia ruszyła się jest, i za prawdę niebiosa się rozkapała od oblicza bożego.

~~(65) Wmówiła się usta moja.~~ ~~(138) Nie jest się ulgła usta moja od ciebie.~~

~~(11) Zgładzi gospodzin wszystka usta lściwa.~~

(17) Założenia gor zamącona są i poruszona są.

Taż sama

Taż sama zachodziła zgoda przymiotników z domyślnemi rzeczownikami rodzaju nijakiego:

(138) Owa ty panie poznał jeś wszytka pośledniá i starà (novissima et antiqua).

2) Rzeczownik stanowiący w zdaniu orzeczenie zgadzał się z osobą (czyli tak zwanym podmiotem) w przypadku 1^szym^. Forma osobowa w liczbie mnogiej była powszechną.

(144) Krolestwo twoje krolestwo wszech wiekow.

(48) Grobowie ich domowie ich na wieki.

(31) Ty jeś utoka (t. j. ucieczka) moja od zamątka mego.

(41) Były mi są łzy (złzi) moje chlebowie we dnie i w nocy.*

Jeżeli zaś orzeczeniem był przymiotnik, położony w miejsce rzeczownika, albo gdy orzeczenie, bądź-to rzeczowne, bądź przymiotne, wyrażać miało jakiś stosunek (podobieństwa lub przeciwieństwa), tak iż znaczenie jego trzeba było wydatnie odróżnić; wtedy kładziono je w przypadku 6^tym^ n. p.

(Symb. Athan.) Bog jest z ob osoby, albo z postawy ócowy, a człowiekiem jest z osoby macierzyny na świecie porodzon.

3) Imiona zbiorowe, lub jakiś ogół oznaczające, wyobrażały w składni osobę liczby mnogiej.

(64) Spiewajcie bogu wszelika ziemia.

(77) Rozumiejcie lud moj zakon moj.

(85) Boże, źli wstali są na mię, i zbor mocarzów szukali duszę moję.

(117) Rzeczcie ninie dom Aaronow: bo na wieki miłosierdzie jego.

(45) Przeto lud spowiadać ci się będą na wieki.

(21) I prosić będą w obeźrzeniu jego prokna czeladź ludzka (t. j. wszytka czeladź).

(61) Pwajcie (t. j. ufajcie) weń wszelikie zebranie ludzi, wylejcie przed nim serca wasza.

* (Symb. Athan.) Świécą (nogam) mojim słowo twoje i świátłość ściezkam albo ściészkam mojim.

(134) Dom Izraelow błogosławcie gospodzynu, dom Aaronów błogosławcie gospodynowi.

(90) Upadną od boku twego tysiąc, i dziesięć tysięcy od prawie twoich.

4) Liczba podwójna była w pełnem użyciu, gdziekolwiek słowo odnosiło się do dwóch imion rzeczownych, czy-to żywotnych czy nieżywotnych.

(54) W domu bożym chodziła jeswa z przylubieniem.

(47) Pospołu nie mądry i szalony zginięta.

(88) Miłosierdzie a prawda przejdzieta oblicze twoje (praecedent faciem tuam).

(68) Pomdlete jesta oczy moje. (Defecerunt oculi mei).

(9) Oczy jego na ubogiego źrzita (Oculi ejus in pauperem respiciunt).

(83) Serce moje i ciało moje weseliła się jesta w bog żywy.

(84) Sprawiedliwość a pokoj całowałesta się są (justitia et pax osculatae sunt).

(118) Ręce twoi gospodnie uczyniłesta mnie i stworzyły jesta mię.

— Odewroci oczy moje, bysta nie widziéli próżności.

(22) Pręt twój i dąpiec (t. j. laska) ta jest mnie ucieszyła.

5) Słowo odnoszące się do dwóch lub więcej rzeczowników, nawet jednakowego rodzaju, kładziono niekiedy w liczbie pojedynczej nieosobowo, t. j. z zakończeniem rodzaju nijakiego:

(54) I nie dostawało z ulic jego lichwa i zdrada. (Et non defecit de plateis ejus usura et dolus).

II.

Rzeczownik określający przymiot lub własność jakiej osoby albo rzeczy, i będący dopełnieniem drugiego rzeczownika lub przymiotnika, kładziono w 2gim przypadku (zwanym u łacinników genitivus qualitatis). Ta forma atoli trafia się rzadko, i zdaje się być raczej naśladowaniem łaciny.

(54) Mężowie krwi a łżiwi nie społowią dniów swoich (t. j. nie dojdą połowy swoich dni).

(58) Wytargń mię z czyniących lichotę i z mężów krwi (de viris sanguinum) wybaw mię.

(75) Zamącili są się wszystcy głupi serca (insipientes corde).

(25) Nie zgubiaj z niemiłosiwem boże dusze mojéj, a z mężmi krwi żywota mego.

Były na to inne właściwsze w duchu języka wyrażenia, jak n. p.

(7) Prawa pomoc moja od boga, jenże zbawione czyni imające (t. j. mające) prawa serca. (rectos corde).

2) Przy stopniu wyższym stał niekiedy 2gi przypadek (jak w łacinie 6ty) bez przyimka:

(Symb. Athan.) Rowien ocću podług bostwa, mniejszy ocća podług człowieczstwa.

(67) Woz boży dziesięcią tysięcy więcszy tysiącow weselących się.

3). Przysłowek przeczący nie, położony sam przez się z 2gim przypadkiem, wyrażał to co obecnie niema.

(52) Rzekł jest głupi na sercu swojem: nie boga.

(144) Wieliki pan i chwalny barzo, a wielkości jego nie końca.

(33) Bojcie się gospodna wszytcy święci jego, bo nie ubostwa bojącym się jego.

(35) Rzekł jest krzywy, aby nie zgrzeszył sam w sobie; nie bojaźni bożej przed oczyma jego.

(5) Bo nie w ich uściech prawdy.

W zdaniach przeczących położony ze słowem być, nie zmieniał bynajmniej konstrukcyi, i stał pospolicie z 1szym przypadkiem, rzadko z 2gim.

(85) Nie jest rowiennik tobie w bodzech gospodnie.

(37) Nie jest zbawienie w ciele mojem.

(31) Nie bądźcie jako koń i muł, w ichże nie jest rozum.

(3) Wiele ich mołwi mojéj duszy: nie jest zbawienie jéj w jego gospodnie.

(7) Nie jest, ~~ktoby~~ kto by odkupił, ani jenże by zbawiona uczynił.

(13) Nie jest, kto by uczynił dobrze.

(52) Nie, jenże by uczynił dobrze.

(138) Bo nie jest mołwy w języce mojem (Non est sermo in lingua mea).

(145) Nie przyjcie w książęta, w syny ludzkie, w ichże nie jest zbawienia.

Konieczny był 2gi przypadek, gdzieby w mowie zachodziła wątpliwość albo dwojznaczność przy użyciu 4go przypadku, n. p.

(Cant. An.) Nie jest święty jakoż jest gospodzyn, ani też jest iny kromie ciebie, a nie mocnego jako bog nasz.

4) Przy rzeczownikach słownych (t. j. ze słów urobionych) zdarza się czasem niewłaściwie użyty przypadek 4ty zamiast 2go.

(91) Ku wypowiadaniu rano miłosierdzie twoje, a prawdę twoję przez noc.

(58) Umyśl ku nawiedzeniu wszytko pogaństwo (Intende ad visitandas omnes gentes).

5) Rządzi przypadkiem 2gim:

a) przymiotniki: pamiączen, opłwity. Pierwszy kładł się także niekiedy z przyp: 3cim.

(73) Pamiączen bądź zebrania twego, jeż jeś osiadł od początka.

~~(76)~~ (64) Obleczeni są baranowie owiec, i padołowie będą ~~opłi~~ opłwici żyta.

(76) Pamiączen jeśm dziatom gospodnowym, bo pamiączen będę od początka dziwom twoim.

~~(64)~~ (73) Pamiączen bądź tajaniam twoim.

b) przyimki: kromie i przez (zam: bez).

(Cant. An.) Nie jest święty jakoż jest gospodzin, ani też jest iny kromie ciebie.

× (17) Bo kto bogiem przez gospodna, albo kto bogiem kromia boga naszego?

c) słowa: napełnić, naśladować, nasycić, nadziewać się (zam: spodziewać), miłować, wysłuszać (t. j. wysłuchać) i posłuszać, wspomnieć.

× (43) Przedeś [illegible] lud twój przez męża.

(15) Napełnisz mię wesela z twoim obliczym rostoszy.

(64) Rzeka boża napełniona jest wod.

(125) Tegdy napełniona są radości usta nasza.

(37) Urtoczyli są mnie, bo jeśm naśladował dobroty.

(104) Prosili i przyszła cieciorza, i chleba niebieskiego nasycił je.

(16) Posłuszaj prośby mojij. (6) Wysłuszał gospodzyn głosa płacza mego.

Toż samo słowo kładziono z 4tym przypadkiem.

(27) Wysłuszaj gospodnie głos mojij prośby.

(10) Bo prawy gospodzyn i prawdy miłował jest.

× Dwoma przypadkami osoby i rzeczy rządzito słowo nieosobiste omrzeć:

(105) I rozgniewał się jest rosierdziem gospodzyn na lud swoj, i omrzało jest ji dziedziny swojij (et abominatus est hereditatem suam).

6) Słowo być z 3cim przypadkiem osoby l. rzeczy tworzyło konstrukcyą podobną do łacińskiej i z takiemże znaczeniem:

(57) I rzecze człowiek: acz za iste jest owoc prawemu (si utique est fructus justo), za iste jest bog sządzące je na ziemi.

× (37) Nie jest pokój kościom moim od oblicza grzechów moich.

Rządziły przypadkiem 3cim:

a) przyimki po, przeciwo l. przeciwu, i k (zam: ku).

(105) Zgrzeszyli jesmy iż otcy naszymi, po krzywdzie smy uczynili (injuste egimus).

(68) Posiłbieni są, iż gonili są mnie nieprzyjaciele moi po krzywdzie. (Confortati sunt, qui persecuti sunt me inimici mei injuste).

(40) Przeciwo mnie szeptali są wszystcy nieprzyjaciele moi.

(67) Przeciwo mnie mołwili są, iż siedzieli we wrociech.

(118) Bo siedzieli są książęta, przeciwu mnie mołwili.

(49) Siedząc przeciwo bratu twemu mołwił jes, i przeciwo synowi macierze twojij kładł jes szkodę.

× Słowo miłować rządziło także 4tym przypadkiem, jak w dzisiejszym języku: (33) Kłory jest człowiek, jenże chce żywota, miłuje dni widzieć dobre.

× (103) Samo tażcy zwierz, jenuż nie jest cisła (czysła, t. j. liczby).

× (24) Wspomień miłosierdzia twoje gospodnie, i zlitowania twoje, jeż od wieka są.

(138) Dziwną się uczyniła nauka twoja ze mnie; potwierdzona jest, a nie mogę k niej (Confortata est, et non potero ad eam).

b) słowa: wyknąć, wspomionąć, przybliżyć się, przystać, zmiłować się, rozumieć, odłączyć, sądzić, złutować się (= zlitować ~~(się złitować)~~), pożegnać, gniewać się, i rozpiewać, przypodobać (t. j. przyrównać).

(118) Daj mi rozum, bych wykł kaźniom twoim (Da mihi intellectum, et scrutabor legem tuam).

(97) Wspomionął jest miłosierdziu swemu.

(90) Nie przystąpi k tobie złe, a bicz nie przybliży się przebytkowi twemu.

(24) Niewinowaci i prawi przystali są mnie (adhaeserunt mihi) bo jeśm ciirpiał ciebie.

Toż samo słowo przystać z przyimkiem za: (62) Przystała jest dusza moja za tobą.

(24) Prze imię twoje gospodnie zmiłujesz się grzechowi mojemu.

(105)× Ojcowie naszi w Egipcie nie rozumieli dziwom twoim.

(Dotąd jeszcze lud mówi: „on temu nie rozumie.")

Toż samo słowo z przyimkiem na:

(40) Błogosławiony, jenże rozumie na potrzebującego i ubogiego (qui intelligit super egenum et pauperem).

(67) Deszcz powolny odłączysz boże dziedzinie twej, i roznie mogła się jest. (Pluviam voluntariam segregabis Deus hereditati tuae).

Dwie ostatnie konstrukcye są może naśladowaniem łaciny.

(58) I złutował jes się nam.

(5) Bo ty pożegnasz prawemu. (Quoniam tu benedices justo).

(84) Aza na wieki gniewać się będziesz nam?

(9)× Sądźi sierocie i ubogiemu, iżby więcej nie śmiał wyższyć się człowiek na ziemi.

(48) A człowiek, gdy we czci był, nie rozumiał jest, przypodoban kobyłam nierozumnym.

×(77) On za prawdę jest miłosierdny, złitujący będzie grzechom ich.

×(94) Rozpiewan jest mu był pokoleniu onemu.

Tu należy

Tu należą także słowa: wołać, prosić (t. j. modlić się):

(17) W zamętce mojem wezwał jesm gospodna: bogu memu wołał jesm (ad Deum meum clamavi).

(27) Wysłuszaj gospodnie głos mojej prośby, gdy proszę ku tobie.

Słowo naucyć rządziło 4tym przyp: osoby a 3cim rzeczy:

(50) Naucę liche drogam twoim.

(118) Naucy mię prawotam twoim (Doce me justificationes tuas).

(120) Wyrzygną wargi moje chwałę, gdy mię naucyszy prawotam twoim.

(24) Przespieje smierne w sądzie, naucy ciche drogam swym. (Diriget mansuetos in judicio, docebit mites vias suas).

(118) Wolna ust moich (voluntaria oris mei) wdzięczna uczyń gospodnie, i sądom twoim naucz mnie.

Toż samo słowo z przyimkiem ku:

(17) Jenże ucy ręce moje ku bojowi.

7) Przy słowach czynnych przechodnich, 4ty przypadek występował powszechnie w formie 1ego przypadku, nie przyjmując nigdy ~~nigdy~~ zakończenia od 2go. ×

(135) Jen zbił Król wielki.

(30) W ręce twoi gospodnie polecam duch moj.

(135) I pobił Krole mocne.

(Cant. Moys.) Prawica twoja gospodnie powielżona jest w silności, prawica twoja panie uderzyła nieprzyjaciela, a w mnostwie sławe (sic) twojej złożył jes nieprzyjaciele moje.

(13) Gospodzin z nieba wejrzał jest na syny ludzkie.

(66) Weselcie się i radujcie się pogany, bo sądzisz lud w prawocie, a pogany (pogani) na ziemi sprawiasz.

(17) I nieprzyjaciele moje dał jes mnie tyłem (inimicos meos dedisti mihi dorsum).

× Forma ta atoli mniej zwykłą była w liczbie pojedynczej.

Rządzi̇̄ty przypadkiem 4tym słowa: zostać'+ (t. j. zostawić, opuścić), gardzić l. wzgardzić, zwyknąć l. nawyknąć, pamiętać, zapomnieć.

× l. ostać

(21) Gospodnie boże mój, wejrzy na mię, czemu jes mię został (Quare me dereliquisti?).

(70) Bo rzekli są nieprzyjaciele moi rzekąc: bóg został jego (Deus dereliquit eum).

(37) Została mię moc moja i świeca oczu mojú (Dereliquit me virtus mea &c.).

(43) W imieniu twojém wzgardzimy wstającé na nas.

(50) Serca skruszonego i oczyszczonego boże nie wzgardzisz.

(137) Działa ręku twoju nie gardzi (ne despicias).

(Symb. Athan.)× Dobrze mnie, iż jes uśmierzył mię, aby nawyk (się) prawoty twoje.

× Ona ostatkié zdania, jako przecząca, wymaga 2go zamiast 4go przypadku.

(118) Spowiadać będę się tobie w prawocie serca mego, iże zwykł jesm ~~sądy~~ sądy prawoty twoje (quod didici judicia justitiae tuae).

(119) Ani zapomnieli jesmy imię boga naszego.

Podobnież przypadkiem 4tym rządzi przyimek prze:×

(6) Zbawiona mię uczyń prze ~~imię twoje~~ miłosierdzie twoje.

(78) I miłościw bądź grzechom naszym prze imię twoje.

× (5) Prze moje wrogi wiedz mię w obezreniu twojém drogę moję. (Propter inimicos meos &c.)
~~(106)~~ (106) Prze każdy nim ich uśmierzał ię.

8) Przy× słowach: czynić, uczynić albo sczynić, postawić, położyć, ~~włożyć~~, znaczących to samo co obrać, postanowić, przeznaczyć, ~~też z słowem połozyć się~~, rzeczownik lub przymiotnik stanowiący orzeczenie kładziono w przyp. 4tym, a niekiedy w 6tym.

(109) Siędź na prawicy mojéj, aliż położę nieprzyjaciele twoje podnóżek nóg twoich.

(103) Jenże kładziesz obłok wstąpienie twoje (qui facis nubem ascensum tuum).

— Jenże czynisz anieli twoje duchy, a sługi twe ogniem zażegającym. (Qui facis angelos tuos spiritus, et ministros tuos ignem urentem).

36

(104) Postawił gi panem doma swego i księdzem wszego bydła swego (et principem omnis possessionis suae).

W konstrukcyi biernej stał przy tych słowach powszechnie przypadek 1szy, rzadko 6ty:

(9) I uczynił się jest gospodzyn ucieka (t. j. ucieczka) ubogiemu, pomocnik w przygodach i zamątce (t. j. w smutku).

(107) Mnie cudzoziemcy przyjaciele ~~sstyh~~ uczynili się (Mihi alienigenae amici facti sunt).

(17) Uprzedzili są mię w dzień udręczenia mego, i uczynił się jest gospodzyn zaszczytca (t. j. obrońca) moj. (Praevenerunt me in die afflictionis meae &c).

(37) Nędznym jesm się uczynił.

(2) Ale ja postawion jesm król od niego na gorze Syon.

(88) Uczynił się jest przekorą sąsiadom.

× Też z słowem podkładać się:
(59) Pokazał jeś ludu twojemu twarda.

×

III.

Imiesłów czasu teraźniejszego, niegdyś rzeczowny i odmienny, ale z pierwotnych odmian zachowujący w wieku XIV już tylko zakończenie 1szego i 4go przypadku na ąc, tworzy w tej formie składnią dla nas niezwykłą i ~~osobliwą~~ i niezrozumiałą:

(57) Za iste jest bog sądząc je na ziemi (judicans eos in terra).

(36) Młod jesm a już jesm się zstarzał, ani jesm widział prawego odrzucona, ani siemię jego szukając chleba (nec semen ejus quaerens panem).

(50) Jako ranieni śpiąc w grobiech, ichże nie jest pamięcien więcej. (Sicut vulnerati dormientes in sepulchris &c).

Większą jeszcze osobliwością wydaje nam się imiesłów ten użyty zamiast trybu bezokolicznego

licznego, lub formowany od słów dokonanych — n.p.

(126) Próżność jest wam przed światłością wstając (Vanum est vobis ante lucem surgere).

(27) Głos boży połamający cedry.

2) Imiesłów czynny † czasu przeszłego na ł, który miał niegdyś zakończenia przymiotne, i mógł się formować nawet od słów nieprzechodnich, nader dogodny był składni, przyczyniając mowie wiele zwięzłości i mocy.

(101) By rozwiązał syny zabitych albo zginałych (filios interemtorum).

Jeszcze Rej (w Żyw. poczc. człow.) ma przyszłe i przeminęłe rzeczy.

3) W trybie rozkazującym zachodziła ta osobliwość, że brak osobnego zakończenia na osobę trzecią zastępowano formą drugiej osoby, zkąd powstawała składnia częstokroć ciemna i wątpliwa — n.p.

(66) Spowiadajcie się tobie lud boże. Spowiadajcie się lud wszystek.

(7) Goń moję duszę nieprzyjaciel, i ułap i połłocz w ziemię żywot moj, i sławę moję w proch wwiedźi.

(24) Osromoceni bądźcie wszytcy zła czyniący na próżność (Confundantur omnes iniqua agentes supervacue).

(69) Osromoceni i posromani bądźcie, iż (t. j. którzy) szukają duszę mojej. (Confundantur et revereantur, qui quaerunt animam meam).

(39) Weselcie się i radujcie się w tobie wszystcy, iż cię szukają (Exultent et laetentur omnes quaerentes te).

(23) Podnieście się wrota książęta wasza, i podźwignijcie się wrota wiekuja, a wnidźcie król sławy.

(69) Obroćcie i zapałajcie się, iż chcą mnie złych. (Avertantur retrorsum et erubescant, qui volunt mihi mala).

(68) Bądź przebytek ich pust, a w stanoch ich nie bądź jeże by przebywał (Fiat habitatio eorum deserta, et in tabernaculis eorum non sit qui habitet).

(108) Zbadaj lifník (lyfnyk) wszytko imię jego i rozbierzcie cudzy roboty jego. (Scrutetur foenerator omnem substantiam ejus, et diripiant alieni labores ejus).

(103) Zginie grzeszni z ziemie i liszy (łyszy) albo niepravi, tako iż by ich nie było.

Trudno w tych przykładach rozróżnić, czy mowa zwrócona jest do osoby drugiej, czy do trzeciej. Takowej zatém niedokładności zaradzać poczęto w zdaniach przeczących słowem niechać z pochodzą od niego formą niech lub niecha, lecz forma ta do bardzo rzadkich jeszcze należy.

(74) Niechajcie wznaszać w wysokość rogu waszego. Niechajcie mówić przeciwo bogu lichoty. (Nolite extollere in altum cornu vestrum. Nolite loqui adversus Deum iniquitatem).

(94) Niechajcie zatwierdzać serca wasza. (Nolite obdurare corda vestra).

(74) Rzekł jesm złym: niechajcie źle czynić.

4) Łacińskie gerundium, i tak zwany ablativus consequentiae, z razu z trudnością tłumaczone, jak n.p. (w Ps. 67) „Bóg nasz, bog zbawiony czynić (Deus salvos faciendi)," wzyskały potém właściwszą formę peryfrastyczną — n.p. (w Ps. 105) „Na widzenie w dobroci wybranych twoich, na weselenie w radości luda twego (Ad videndum in bonitate electorum tuorum, ad laetandum in laetitia gentis tuae).

(102) Błogosławcie gospodnu wszyscy anieli jego, ku posłuchaniu głosu słów jego (ad audiendam vocem sermonum ejus).

(103) W otworzeniu ręku twoju wszystko napełniono będzie dobroci (Aperiente te manum tuam &c.).

Podobnież konstrukcyą łacińską, tworzoną z imiesłowu czasu teraźniejszego, wyrażano omownie przez odpowiednie rzeczowniki:

(103) Dawarzim twoim onym zbierać będą (Dante te illis colligent).

5) Niewłaściwie w okresach złożonych, po spojniku gdyż, tudzież imiesłowach na ąc i szy, należących do poprzedniego zdania, zaczynano następne od i lub a, które psuły całą budowę okresu; bo właśnie takie imiesłowy służą same przez się do tworzenia zdań, i dla uniknienia spojników ma je nasz język na zawołanie.

(40) Wyszedw (t. j. wyszedłszy) na dwor, i mołwił też iste.

6) Wiele spojników nie miało ściśle określonego znaczenia, co wprowadzało do mowy częstokroć wątpliwość i niejasność. Do takich należały szczególniej: acz, ale, aliż, aby, cz lub eże, i wzdy. Niektóre z nich odmienne wcale niż dziś miały użycie.

(7) Acz się nie obrocicie, miecz swoj zaniosł jest (bog).
(t. j. jeżeli się nie nawrócicie it. d.)

(22) Bo acz bych chodził pośrod cienia śmierci, nie będę się bać.
(t. j. chociażbym chodził).

(138) Acz pobijesz boże grzeszne, mężowie krwi odstępajcie odemnie.
(t. j. gdy pobijesz, t. jeśli pobijesz).

(109) Siędź na prawicy mojéj, aliż położę nieprzyjaciele twoje podnożek nog twoich —
(t. j. dopóki nie położę, albo aż położę)

(32) Boj się gospodna wszelika ziemia: ale od niego poruszą się wszytcy przebywający na ziemi (Ab eo autem commoveantur &c).

(126) Aliż gospodzin uczyni dom, po próżności działają iż czynią gi —
(t. j. jeżeli Bóg nie zbuduje domu, próżno działają ci, którzy go budują).

(107) Wielikie jest na niebiesiech miłosierdzie twoje, i aliż do obłokow prawda twoja (t. j. aż do obłoków).

(36) I jeszcze malutko cz nie będzie grzesznik (t. j. a nie będzie grzesznika).

(105) Chwalcie gospodna eże dobry (t. j. iż albo ponieważ dobry).

Ob. wyż. Spojniki.

7) Nieszczęśliwe było używanie przyimków przed przysłówkami, a nawet słowami w trybie bezokolicznym — n. p.

(135) On rozdzielił morze czerwone w rozdzielenia, i wywiódł Izrael przez pośród jego.

(117) Ot ninie (t. j. od teraz) aż na wieki.

(51) Miłowałeś złość nad dobroć, lichotę więcej nad mówić prawdę. (Dilexisti malitiam super benignitatem, iniquitatem magis quam loqui aequitatem).

Inne błędy przeciw składni i duchowi języka pochodzą po największej części z niewolniczego naśladowania łacińskiego textu.* Rzadko jednak natrafia się na wyrazy łacińskie lub inne obce, jak ~~offera~~ (persona), ~~szałtarz~~ (psałm), ~~ołtar~~ (korespondować), albo:

(44) Mirra i gutta i cassia od odzienia twego i domów eburowych. —

Z niemieckiego jest tylko ~~jeden wyraz~~ strofowanie i szafować. ~~Ocz... ob. wyż. (1).~~

Gdzie tłumacz idzie za przyrodzonym biegiem myśli, tracąc z przed oka obowiązującą dykcyę wulgaty, tam mowa jego odzyskuje swój tok właściwy, swoję przyrodzoną jasność i swobodę. Czegoż n. p. nie dostaje tej pięknej polszczyźnie, jaką spotykamy w następujących okresach.

(14) Gospodzie, kto będzie przebywać w przebytce twojem, albo kto będzie stać na górze świętej twojéj?

Jenże wchodzi przez winy i czyni prawdę. Jenże mówi prawdę w sercu swojem. Ani uczynił bliźniemu swemu złego.

(91) Prawy jako palma kwiść będzie, i jako cedr libański rozpłodzi się.

(1) A będzie jako drzewo, jeż szczepiono jest podług ciekących wód, jeż owoc swój da w swój czas.

A list jego nie spadnie, i wszystko cokoli uczyni, prześpieje.

Nie tako niemiłościwi, nie tako, ale jako proch, jenże ciska wiatr od oblicza ziemie.

(8) Jakoż żąda jeleń ku studniam wód, tako żąda dusza moja k tobie boże.

(7) Umyję między niewinowatymi ręce moje, i ogarnę ołtarz twój gospodnie, abyś słyszał głos chwały twojéj. I wypowiem wszelkie dziwy twoje.

(III) Loc. ... (margin note)

X.

Pisownia.

Pisownia we wszystkich częściach Psalterza niejednostajna. ~~Najpowsze~~ Najpowszechniej jednak wyraża się:

ą, ę } bez dokładnego rozróżnienia, przez ą, an, ąn, o, a — n. p.	wszemogący, idancz, mąndroscz, cirzpący, ~~potęp~~ wzglodni, zgino, zamantek, zblandzyły, rancze, wanszowe, twoyan, pusczaytąk, mąncziły, przyćol, dusza ~~s~~
i: przez i, y — —	zemi, nemcerski, ~~twoich~~, velicy, taynicta, ~~po~~ nyzacz, nyzina, potrzebyzna, posyli, ypny, pomsczył. (usylowane).
— jako znamię miękczące rzadko graficznie występuje, i bywa tylko domysłem — — —	mecz, zemi, zeme, nieprziiacele, roserdze, mastaia, iego, ~~y~~ iesm, daie, yego, myyacz, ~~zabyą~~, yest, gi, gego,
j: przez i, y, g i (ge, yy) —	gee, gyny, przygemca, śmilugesz, wyplacziuge, ~~y~~ gisz, gich, mogim, gyey, yastkola, yubz, yendza, ~~yon~~ (zyawicł)
y: przez y, i — —	placzy, nebeszcy, ~~y~~, riby, velicy, ~~yyyy~~ szczit, szczinicz, werząccze, tegdi, ~~trzikrocz~~ verinil i veryny, kobila, krziwda, cz
— zamiast ij, yi —	zmyą, zabyą, wyawił, nepriyaczel.
— jako znamię miękczące częściej występuje graficznie niżeli i —	nyę, szenyą, powelbyon, ~~s~~ snymanyę, Kazanyę, uczenyę, słyutowa ~~ie~~ sye, zaborzyenicz, yeczyerza
c: przez c, cz, czs, cs —	palce, sercze, czso, csocz, otczsowe, czsnoscz.
ć: cz, tz, tcz, czcz —	bacz, spowadacz, naczecha, bracza, czebe, tczmy, ~~w pocziczek~~ czescz w poczczyech, mylostczywy.
cz: cz — — —	mecz, czlowek, oczy, acz, czucz, czislo, poczola, czakacz.

d: niekiedy przez t — — lat, oteymy, odrzucay, ot, odwrocził.

dz: dz, dcz — — — wodz, wedzca, strzedz i stredcz.

dź: dz, dcz, cz — — wedz, nawedz, drczy, będczeszly, czelacz.

dż: dsz, dz, sz — — dszdże, droszdsza, deszdz.

g: przez gh, gdy stojąc przed samogłoską zachować ma właściwe brzmienie — drughem, droghy, wardęghy, zghyncze, werghy.

k: niekiedy z łacińska przez c — iaco, taco, cray, crasa, przecowy, przecladacz.

ł, l } zarówno przez l — — — laczny, laciane, lęcziszcza, milowacz, modla, ale, podle, gelyko, ielen, bidlil, modlyl, chwalcze.

p: niekiedy przez ph i b — physne, bucierz, ~~bppom~~

r: r, rz — — — — ręka, richlo, skrzyli, drszecz, cirzpocy, grod, goracz, scryrzpecz.

rz: rz, rsz — — — rzekl, ~~grzech~~ grzech, morze, przez, przewal, obrząd, perzasti, ~~scrsital~~ scrszital.

s: s, ss, z — — swar, nas, poslal, glossem, zmokowi, blazk, blyzkawice, lazkane.

ś: s, sch, z — — gąsl i gązl, bolesu, wschech, pomsczyl, welyklosczs i welykoschcz, coszcol, los, ~~w~~ zazroscz.

sz: sz, sch, s — — wszech, dusza, wstawszi, grzesznych, takesch, pokuschene, ~~physne~~ physne.

w: często przez v — — dvch, vczynyl, vsta, kv czynyenyv.

z: z, s, sz, zs — — zamantek, zębi, zblandzyly, swenz, s gori, s penim, srzucimy, usdre, wozk, cesarztwo, zsbawene, wszda.

ź : z, sz — — — zle, bliszni, kazn, wzdraszniez.

ż : sD, ss, zs, zh — — mąsz, sziwot, szita, lsza, ięnsze, losze, bosze, proszności, pokasz, takisz, posządny, szelarne, slussył, wezhach, zhądra, esze. ezse, seszszedz.